

DE FAIENCEFABRIEK AAN HET MINNEWATER TE BRUGGE (1750-1818)

Andries VAN DEN ABEELE°

OPEENVOLGENDE UITBATERS : PULINX (1750-1763), DE BRAUWER (1764-1802), LAMBERT (1803-1817) EN MISSCHIEN DE CRAENE (1817-1818)

Hendrik Pulinx (1698-1781) en zijn faïencefabriek hebben al heel wat belangstelling genoten vanwege de historici¹ en de productie ervan

° Stijn Streuvelsstraat 56, 8000 Brugge.

1. M. SELSCHOTTER, *Henri Pulinx, sculpteur brugeois (1698-1781)*, in : Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge, LXXIII (1930), blz. 1-35 (met uitgebreide bronnenopgave).

A. VIAENE, *De faïencefabriek van Pulinx te Brugge 1764*, in : Biekorf, 55 (1954), blz. 247-248.

A. VIAENE, *Brugs gleierwerk van Pulinx en compagnie in de veiling van 25 oktober 1764*, in : Biekorf, 56 (1955), blz. 57-60.

A. VIAENE, *De faïencefabriek van Pulinx bij het Minnewater te Brugge*, in : Biekorf, 56 (1955), blz. 148-152.

L. DEVLIEGHER, *Hendrik Pulinx senior*, in : Nationaal Biografisch Woordenboek, dl. 2, 1966, kol. 711-716 (met uitgebreide literatuuropgave).

L. DEVLIEGHER, *Hendrik Pulinx junior*, in : Nationaal Biografisch Woordenboek, dl. 2, 1966, kol. 710-711.

L. TEETAERT, *Bijdrage tot de studie van de ondernemende stand te Brugge in de XVIIIe eeuw (1740-1780). De Nijverheden*, in : De Gidsenkring, jg. 3 (1964), nr. 4, blz. 2-22.

P. LENDERS, *Ondernemer en overheid in Vlaanderen circa 1750-1780. Een gevalstudie : de ceramiekfabriek Pulinx-De Brauwere te Brugge*, in : Bijdragen tot de geschiedenis, 60 (1977), blz. 91-132 (met bronnenopgave). Hierna geciteerd als P. LENDERS nr. 1.

P. LENDERS, *De laatste levensjaren van beeldhouwer Hendrik Pulinx*, in : Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge, CXVI (1979), blz. 245-255. Hierna geciteerd als P. LENDERS nr. 2.

N. GEIRNAERT, *De laatste levensjaren van beeldhouwer Hendrik Pulinx sr. († 1781). Een aanvulling en correctie*, in : Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge, CXVIII (1981), blz. 293-296.

Hendrik Pulinx (1698-1781). Wandelbrochure, Brugge, 1981 (met literatuuropgave).

vanwege de kunsthistorici².

We hopen met deze bijdrage enkele bijkomende lichten te werpen op de geschiedenis van het faïencebedrijf en van zijn opeenvolgende uitbaters. Daarbij zullen we de juiste ligging van de fabriek met meer precisie aanwijzen.

HENDRIK PULINX EN COMPAGNIE

De aanvangsdatum van de faïencefabriek is voldoende bekend. Op 26 juni 1750 verkreeg Pulinx een eerste octrooi vanwege de keizerlijke administratie voor de oprichting van zijn fabriek en op 4 september 1750 stemde het stadsbestuur er in toe hem stadsgebouwen en -gronden, gelegen nabij het Minnewater, gratis ter beschikking te stellen³.

Het is ook genoeg bekend dat het bedrijf zich niet probleemloos ontwikkelde en de onderneming voor Pulinx familiaal en financieel op een fiasco uitmondde.

Hierna volgen enkele nog niet eerder gepubliceerde gegevens over de onderneming tijdens de periode 1750-1754 (éénmanszaak Pulinx), 1754-1759 (vennootschap Pulinx, Pulinx junior en Jean Chauvet) en 1759-1763 (vennootschap Pulinx senior, Pulinx junior en Alexander Emmery).

De fabriek maakte gebruik van twee stadsgebouwen en richtte op stadsgrond verschillende bijkomende gebouwen op, die voor de gleiswerkkabriek nodig waren. Hendrik Pulinx beperkte zich evenwel niet tot het in gebruiknemen van een stadseigendom. Hij wou dichtbij de fabriek wonen en hiervoor verwierf hij een eigen huis.

Op 16 maart 1751 werd hij eigenaar van «een huis aan den voet van het fonteinbrugskén, commende jegens het huis en den heester genaemd den Appelboom, nieuw gebouwd op een weinig erve die

2. H. NICAISE, *Notes relatives à l'histoire des faïences de Bruges au XVIIIe siècle*, in : *Jaarboek van het Congres van het Oudheid- en Geschiedkundig verbond van België*, 1932, blz. 55-56.

E. DHANENS, *Hendrik Pulinx (1698-1781)*, in : *Drie Vlaamse meesters van de XVIIIe eeuw* : J. Garemyn - H. Pulinx - P. Pepers. *Catalogus*, Brugge, 1955, blz. 71-88 (met uitgebreide literatuuropgave).

H.D(E) W(ITTE), *Arsenaalstraat : 18e eeuwse faïenceïndustrie*, in : *Brugs Ommeland* 18 (1978), blz. 307.

V. VERMEERSCH, *Brugge duizend jaar kunst*, Brugge, 1981, blz. 365-369.

3. Stadsarchief Brugge (verder SAB), Oud Archief, 118 : *Resolutieboeken*, 1749-1751, folio 185B.

afgesepareert is van den Appelboom»⁴.

Negen jaar later, op 5 december 1760, kocht hij in openbare verkoop het huis «Den Appelboom», met de erbij horende tuin. Beide huizen verbouwde hij tot één woning⁵.

Tijdens de periode 1751-1761 schijnen de zaken goed te zijn gegaan, althans geen abnormaal zware tegenslagen te hebben gekend, die het bestaan van het bedrijf zouden in gevaar hebben gebracht. Indien Pulinx of de vennootschap financiële moeilijkheden zouden gehad hebben, zou dit tot uiting gekomen zijn door inschrijvingen van hypotheken of door procedures van bewaard beslag op de eigendommen. De onderneming bleek integendeel gezond te zijn. Slechts één proces werd tegen de vennootschap gevoerd. Het waren Willem Archdeacon en Louis Peellaert die op 26 maart 1755 beslag lieten leggen op de privéwoning. Hierbij traden ze op namens de «Camer van Assurantie» en de «Fabrieke van zeildoek». Waarover het geschil liep en welk bedrag ermee gemoeid was, werd niet vermeld. Er volgde een lange procedure die op 13 juni 1758 op een eerste overeenkomst uitmondde, om op 19 december 1760 met een definitieve transactie te worden afgesloten⁶.

Het is bekend dat vanaf april 1754 de fabriek in een vennootschap werd ingebracht. «Pulinx en Compagnie» bestond uit Hendrik Pulinx, zijn zoon Hendrik Pulinx junior en de Gentenaar Jean Chauvet. Deze laatste werd in 1759 vervangen door Alexander Emmery, schoonzoon van Pulinx senior.

Einde 1760 - begin 1761 vielen twee belangrijke wijzigingen te noteren. De vennootschap (of Pulinx) verkreeg van de Provinciale Staten een lening van 6.000 gulden, waarvoor tot zekerheid een hypotheek gevestigd werd op de privé-eigendom (o.m. op de pas aangekochte «Appelboom») en op de fabriek. Een paar weken later werd één derde van de eigendom op naam van Hendrik Pulinx junior overgeschreven en één derde op naam van Alexander Emmery. Dit gebeurde hoogstwaarschijnlijk in het kader van de erfenisverdeling, aangezien de echtgenote Pulinx op 30 augustus 1760 overleden was⁷.

4. SAB, 138 : *Zestendelen*, O.-L.-Vrouw, f° 857².

5. *Ib.*, f° 3497.

6. *Ib.* f° 857² en 3596.

7. *Ib.* f° 842, 857², 4201. Burgerlijke Stand Brugge (verder BstB), overlijdensregister 1760, O.L. Vrouwparochie.

Tot op dat ogenblik had de associatie zich beperkt tot de uitbating van de fabriek ; in 1761 werden de jonge vennoten dus ook eigenaars van de gebouwen, voor een gelijk deel als Pulinx zelf.

In het jaar 1763 kende de onderneming moeilijkheden. In het kadasterregister is dit merkbaar door het feit dat op 2 maart 1763 procureur P. Wallop beslag legde op fabriek en woonhuis, wegens wanbetaling van 1.200 gulden⁸.

De vennoten waren toen al in onderhandeling met De Brauwer, met wie in januari 1763 een principieel akkoord van overname was bereikt. De overdrachtsakte werd echter pas op 31 december 1763 ondertekend en het vervolg zal aantonen dat De Brauwer eerst onderhandelingen met de Staten van Vlaanderen had gevoerd en een nieuwe lening had bedongen, vooraleer sloop te gaan⁹.

Hiermee was de associatie Pulinx, Pulinx en Emmery beëindigd en gingen de partners in onmin uit elkaar.

PULINX SENIOR VERSUS PULINX JUNIOR

De ruzies die ontstonden tussen Hendrik Pulinx senior en Hendrik Pulinx junior (1724-1787), evenals het geschil tussen Pulinx senior en de opvolger Pieter De Brauwer, hebben bij de biografen van de onfortuinlijke kunstenaar heel wat belangstelling genoten.

De elementen die over deze ruzies bekend zijn, komen met uitzondering van één brief van Pulinx junior, voort uit geschriften die van vader Pulinx afkomstig zijn en alleen zijn versie weergeven¹⁰. Hieruit moet men onvermijdelijk besluiten dat hij een eerlijk maar naïef man was en dat zowel zijn zoon als Pieter De Brauwer oneerlijk handelden.

Marcelle Selschotter sympathiseerde met Pulinx senior¹¹ terwijl P.

8. Ib. f° 842 en 4201.

9. Ib. f° 842 en 4201.

10. Het zijn :

— SAB, 122 : *Plakkaten*, II, 1533 : *Deductie ofte demonstratyf bewijs van den Onderganck en de ruïne van Hendrick Pulinx d'Oude (...)*

— Rijksarchief Brussel, *Raad van Financien*, 5186, brief van Pulinx 1764 (tekst als bijlage 1 in P. LENDERS nr. 2).

— SAB, 326 : *Gleermakers*, brief van Pulinx junior 1766 (tekst als bijlage V bij M. SELSCHOTTER).

11. M. SELSCHOTTER, a.w. : «La ruine de sa fabrique et les torts de son fils à son égard semblent être devenus, chez Pulinx vieillissant, une idée fixe».

Lenders met passie voor hem partij koos, meteen de zoon met alle zonden van Israël beladend¹². De versie van de feiten die Pulinx junior in zijn schrijven aan het centraal bestuur ontwikkelde, kon deze en andere auteurs niet overtuigen.

Is het mogelijk — voor zover het nog relevant is — twee eeuwen later, vader en zoon Pulinx voor de «vierschaar» van de geschiedenis te dagen en na te gaan of de beschuldigingen van de vader wel gegrond waren ?

Wie onvoorwaardelijk geloof hecht aan de verklaringen van de vader, houdt alvast geen rekening met de objectieve elementen die pleiten voor de zoon : het feit dat het stedelijk gezag voor hem partij koos tegen zijn vader, nochtans directeur van de openbare werken van de stad, en het initiatief nam om de oplage van diens «Demonstratyf Bewijs» gericht tegen Pulinx junior, in beslag te nemen en te vernietigen ; het feit dat de centrale overheid toestemde in de gevraagde collocatie van de vader ; het feit dat dezelfde overheid Pulinx senior in zijn klacht tegen De Brauwer ongelijk gaf ; het feit dat notaris Charles Donny de beschuldigingen van oneerlijke praktijken, door Pulinx senior geuit, van de hand wees ; het feit dat de eigen zaakgelastigde van Pulinx, K. Gyselen, zijn opdrachtgever desavoueerde¹³.

Er moet daarbij ook worden aan herinnerd dat Pulinx junior in zijn brief gericht aan de overheid meedeelde dat hij zijn berooide vader niet in de steek liet en hem een jaargeld van 120 gulden verzekerde¹⁴.

Eén der voornaamste beschuldigingen van Pulinx was dat zijn zoon samen met schoonzoon Emmery de koopsom bij de transactie met De Brauwer had opgestreken, zonder zich te bekommeren om de terugbetaling van schulden die hij, Pulinx, op persoonlijke naam maar ten behoeve van de vennootschap had aangegaan. Welnu deze beschuldiging stemt niet overeen met de werkelijkheid, althans niet voor verschillende onderdelen van het bedrijfspassief.

12. P. LENDERS, nr. 2 : «Steeds te goeder trouw vermoedde (Pulinx) niet dat men hem zou kunnen bedriegen. Dat zou zijn ongeluk worden. Het viel hem des te harder dat het zijn eigen zoon was die vals spel speelde. En hij had nochtans veel voor zijn Hendrik gedaan...». En ook nog : «De man bestierf het van schaamte, wanneer de schuldeisers hem aanklachten en de zoon de verplichtingen van zijn vader als privé-transacties afwees».

13. zie M. SELSCHOTTER, *a.w.* ; P. LENDERS nr. 1 en nr. 2.

14. SAB, 326 : *Gleiermakers*. (M. SELSCHOTTER, *a.w.*, bijlage V).

Een eerste bewijs hiervan vinden we in de «secrete resoluties» van de stad. Toen aan Pulinx in 1753 — de fabriek werd nog door hem alleen uitgebaat — een lening van 500 ponden (meer dan 3.500 gulden) werd toegestaan door de Berg van Charitate, stelden Pulinx junior en Alexander Emmerly zich hiervoor solidair borg. Dat was dus precies het omgekeerde van wat Pulinx later verweet¹⁵.

We kunnen hierbij nu ook de inlichtingen voegen die in de registers van de zestendelen te vinden zijn.

Een eerste element dat hierin de beschuldiging van vader Pulinx ontkracht is de vaststelling dat onmiddellijk na de verkoop aan De Brauwer, de 1200 aan procureur P. Wallop nog verschuldigde gulden door Pulinx junior werden betaald, hoewel de lening destijds door vader en zoon samen was aangegaan¹⁶.

Vervolgens kan men vaststellen dat Pulinx junior en Emmerly leningen ten gunste van de firma hadden aangegaan, wellicht gezamenlijk met de vader. Wanneer deze insolvent geworden was, en ook Emmerly zijn verplichtingen niet meer nakwam, stond Pulinx junior er alleen voor om aan de schuldeisers het hoofd te bieden. Hij werd dan ook verplicht zijn schoonbroer gerechtelijk te vervolgen en beslag op diens eigendommen te doen leggen, teneinde terugbetaling van zijn aandeel te bekomen in de 1.300 ponden (meer dan 9.000 gulden) die aan verschillende crediteuren verschuldigd waren. Met veel moeite en pas na verschillende jaren, lijkt hij een overeenkomst bereikt te hebben¹⁷.

DE OPVOLGING VANAF 1764

Het was dus op 31 december 1763 dat de drie vennoten van de gleiswerkfabriek Pulinx de volledige eigendom vervreemdden : de privé-eigendom, de fabrieksgebouwen op stadsgrond en het handelsfonds kwamen in handen van een nieuwe eigenaar, een zekere De Brauwer.

Wie was die «moeilijk thuis te wijzen»¹⁸ Pieter De Brauwer ?

15. SAB, 118 : *Resolutieboeken*, 1753-56, f° 25v°, actum van 7 mei 1753.

16. SAB, 138 : *Zestendelen*, O.-L.-Vrouw, f° 3596.

17. SAB, *id.*, f° 4256, 4257, 4258.

18. P. LENDERS nr. 2, blz. 99.

In een genealogische studie over de familie De Brouwer werd hij vereenzelvigd met Pieter Jacobus de Brouwer (Oostende 30 april 1743 - Brugge 3 april 1817), het zevende kind van de bekende zeeman en handelaar Willem de Brouwer (1693-1767). Pieter de Brouwer was een jongere broer van de in de Brugse geschiedenis beter bekende Denis of Dyonisius de Brouwer (1729-1799)¹⁹.

Bij het «toewijzen» van de gleiswerkfabriek aan de Brouwer zijn de auteurs onvoldoende kritisch geweest. Immers, bij de onderhandse overeenkomst tot overname van de fabriek in januari 1763 was Pieter Jacobus de Brouwer 19 jaar, wat hem als partner nogal onwaarschijnlijk maakt. In 1764, 21 jaar geworden, werd hij lid van de St.-Sebastiaansgilde²⁰, het jaar daarop van de Vrije Archiers te St.-Kruis²¹ en in 1769 van de St.-Jorisgilde²².

Douxchamps en de Brouwer vermelden hem als uitgeweken naar Cadix waar hij drie jaar handel dreef en tevens huwde met de française Madelaine de Maisonneuve. Dit kan best in de jaren 1766-68 geweest zijn.

In 1764 en 1765 werd hij immers alléén lid van de schuttersgilden, terwijl in 1769 zijn jonge echtgenote samen met hem lid werd van de St.-Jorisgilde en ook nog bijvoeglijk lid van de St.-Sebastiaansgilde werd²³.

Men mag dus veronderstellen dat het echtpaar in 1769 in Brugge woonde, hoewel het in Oostende is dat de Brouwer op 25 september 1770 onder curatele werd geplaatst wegens overdreven schulden. Het echtpaar kan natuurlijk in de loop van 1769 of 1770 naar Oostende verhuisd zijn.

Hoe dan ook, in Oostende onder curatele geplaatst, zou hij in Brugge niet ongestoord de gleiswerkfabriek verder hebben kunnen uitbaten. De brieven die de uitbater op 22 juli 1770 naar gevolmachtigd minister A. von Stahremberg en op 27 september 1770 naar burgemeester de la Coste stuurde zijn evenmin begrijpelijk indien ze

19. L. DOUXCHAMPS en Y. de BROUWER, *De familie de Brouwer*, dl. I, Brugge, 1954, blz. 49.

20. H. GODAR, *Histoire de la Gilde de St.-Sebastien*, Brugge, 1947, blz. 362.

21. A. DEWITTE, *500 jaar vrije archiers*, Brugge, 1975, blz. 144.

22. A. VANHOUTRYVE, *De Brugse Kruisboogilde van Sint-Joris*, blz. 241.

23. A. VANHOUTRYVE, a.w., blz. 241 ; H. GODAR, a.w., blz. 367.

uitgingen van iemand die in zware financiële moeilijkheden verkeerde en die wat de tweede brief betreft, pas twee dagen voordien onder curatele was geplaatst²⁴.

Pieter Jacob de Brouwer overleed te Brugge in 1817, weduwnaar en zonder nakomelingen. Hij woonde in de Ezelstraat, ten huize bakker Pickery, alwaar einde mei de openbare verkoop plaats vond van zijn meubelen, klederen, linnen en juwelen²⁵.

Exit dus Pieter Jacob de Brouwer als mogelijke opvolger van Hendrik Pulinx. Volgende tijdgenoot en homoniem komt hiervoor meer in aanmerking.

PIETER JAN DE BRAUWER

Op 16 Brumaire An XI (25 november 1802) overleed te Brugge in de Sulferbergstraat, Pieter Jan De Brauwer. Hij was op 8 maart 1731 in Gent geboren en in de St.-Niklaaskerk gedoopt, als zoon van Pieter De Brauwer en Maria Van Branteghem, en hij was weduwnaar van Thérèse Plasschaert. Zijn overlijden werd gemeld door zijn vriend Jacques De Sutter en door zijn dochter Maria De Brauwer, die gehuwd was met landbouwer (of tuinbouwer) Plasschaert. Als beroep van de overledene werd opgegeven : fabrikant²⁶.

Het ging om de man die op het adres Arsenaalstraat C10-23, «aan het sas binnenwater» woonde en er een «fabrique van gleyers» uitbaatte²⁷.

Ook al stierf De Brauwer niet in de woning Arsenaalstraat maar in de vlakbij gelegen Sulferbergstraat (een foute notering vanwege de bediende van de burgerlijke stand is niet uit te sluiten), er kan geen twijfel over bestaan dat hij het wel was die in 1763 de faiëncfabriek van Pulinx overnam.

Niet alleen kloppen de biografische gegevens veel beter — De Brauwer was 32 jaar op het ogenblik van de overname en volgens eigen mededelingen stond hij vanaf zijn 24ste in het zakenleven — maar er was ook een rechtstreeks bewijs : De Brauwer maakte zelf, in zijn briefwisseling met de Staten van Vlaanderen, melding van de

24. P. LENDERS, nr. 1, blz. 125-129.

25. *De Gazette van Brugge*, 23 mei 1817.

26. BstB, overlijdens, An XI nr. 175.

27. SAB, *Bevolkingsboeken*, periode 1792-1812.

naam van zijn ouders, Pieter De Brauwer en Marie (Jeanne) Van Branteghem²⁸.

Pieter Jan De Brauwer woonde al in 1755 in Brugge, waar hij lid werd van de Kruisbooggilde St.-Joris²⁹. In juni 1756 huwde hij met Marie Thérèse Plasschaert (Brugge 2 juli 1732 - 24 maart 1766). De twee getuigen bij dit huwelijk wijzen op de relaties die het echtpaar in de goede kringen onderhield. Het waren «Jonkheer François Du Dois, vice comite de Loon» en Joseph Van Praet, waarschijnlijk de lakenhandelaar of zonet zijn zoon de drukker³⁰. Het gezin ging op de St.-Annaparochie wonen en, ondanks zijn jeugdige leeftijd, werd Pieter Jan De Brauwer er kerkmeester, wat eveneens op een behoorlijke status wijst³¹.

Op 20 juli 1759 werd hun zoon Pieter Martinus gedoopt en op 16 augustus 1761 hun dochter Maria Theresia. Peter van de zoon was Martinus De Brauwer, die niet aanwezig was. Het is heel waarschijnlijk dat hij de Gentse zakenman was die één van de geldschieters was van de Oostendse houtzagerij-vennootschap en waarschijnlijk was hij een broer van Pieter Jan De Brauwer. Als peter voor de dochter trad Pater Petrus Augustinus De Hulster op. De meters waren telkens van de familie Plasschaert³².

We hebben dus zekerheid over de identiteit van de faïencefabrikant. Hij was Pieter Jan De Brauwer (1731-1802) afkomstig uit Gent, zonder enige verwantschap met de Oostends-Brugse familie de Brouwer.

In het licht van deze gegevens kunnen de met mekaar verwarde biografieën van Pieter Jacob de Brouwer en Pieter Jan De Brauwer uit elkaar gehaald en beter begrijpelijk worden.

28. Archief Staten van Vlaanderen, 924, fol. 182, geciteerd in P. LENDERS nr. 1, voetnoot 18.

29. A. VANHOUTRYVE, *a.w.*, blz. 239.

30. SAB, *Doop-, trouw- en begraafboeken*, 1756.

31. SAB, *Doop-, trouw-, en begraafboeken*, 1759, St.-Anna, doopakte Pieter Martinus De Brauwer, vermeldt na de naam van de vader : «magistri fabricae hujus ecclesiae».

32. SAB, *Doop-, trouw-, en begraafboeken*, 1759 en 1761.

J.J. HEIRWEGH, *Une société par actions dans les Pays-Bas Autrichiens. La compagnie des moulins à scier le bois près d'Ostende*, in : Contributions à l'histoire économique et sociale, VII, Brussel, 1976.

DE FAIENCEFABRIEK DE BRAUWER (1764-1802)

P. Lenders heeft de geschiedenis van de faiencefabriek over de periode 1764-1781 in detail bestudeerd. Hij baseerde zich hiervoor op de documenten die hij aantrof in de archieven van de Staten van Vlaanderen en de Raad van Financiën. Wij voegen hier thans nog een Brugse belichting aan toe, op basis van de gegevens die wij aantreffen in de registers der zestendelen en andere archivalia.

Pas was De Brauwer eigenaar geworden, of heel wat wijzigingen traden in. Hendrik Pulinx junior regelde de schuld bij Pieter Wallop wat toeliet op 9 januari 1764 de beslaglegging van het vorig jaar in te trekken³³. Twee dagen later was de onderhandeling met de Staten van Vlaanderen rond, mocht De Brauwer verder beschikken over de 6.000 gulden die aan Pulinx waren toegestaan en ontving hij een bijkomende 6.000 gulden. Ter garantie werd een tweede hypotheek gevestigd op woonhuis en fabriek³⁴.

Wat wel verrassend was en tot hiertoe niet werd gereleveerd, was dat op dezelfde 11 januari 1764, 25 procent van de eigendom opnieuw werd overgenomen («aen hem geretrocedeert» zegt de tekst) door Alexander Emmery³⁵.

ALEXANDER EMMERY (1726-1799)

Het wordt tijd het zoeklicht op Alexander Emmery te richten. Hij was een zoon uit het zeer kroostrijk gezin van procureur en klerk van de vierschaar Rochus Emmery en Marianne Roels en was in 1751 gehuwd met Johanna Pulinx, de dochter van Hendrik Pulinx senior³⁶. Het echtpaar had minstens twaalf kinderen. (zie bijlage 1).

Emmery was «meester crudenier», een beroep dat heel wat handelsactiviteiten kon behelzen. In 1758 werd hij voor het eerst lid van de «eed» van zijn nering, functie die hij ook in 1764, 1767 en 1770

33. SAB, 138 : *Zestendelen*, O.-L.-Vrouw, f°s 842 en 3596.

34. *Id.*, f°s 842 en 4201.

35. *Id.*, f° 842.

36. A. SCHOUTEET, *De klerken van de vierschaar te Brugge met inventaris van hun protocollen*, Brugge, 1973, blz. 94 en 189. Alle in ons hoofdstuk over A. Emmery zonder referentie vermelde gegevens komen uit : SAB, 202 : *Becommerde en insolvente boedels*, Alexander Emmery, 1772 (nr. 229).

vervulde. In 1766 werd hij zelfs stadhouder, maar tot deken bracht hij het niet³⁷.

Hij had een niet onbelangrijke onroerende notoriteit, die bestond uit drie eigendommen in de Steenstraat : «De ongepluimde vogel» (met een uitgang langs de kant St.-Salvatorskerkhof), «De drie Mooren» en «Het groot Calis»³⁸.

Verder bezat hij een huis in het Oost-Gistelhof en één in het Palmstraatje, vier huisjes in de Klokstraat, het huis «Ten Gimberen» met erbij horende brouwerij gelegen «an de cleene Eekhoutbrugge», een huisje in Oostkerke en een tweederden-aandeel in een biervoerdersofficie.

Toen de vennootschap Pulinx en Compagnie op 31 december 1763 verkocht werd, was hij eigenaar van 33 procent van de immobiliën en enigszins verrassend bleek hij veertien dagen later voor 25 procent eigenaar te zijn gebleven. Men zou op het eerste gezicht een «combine» tussen De Brauwer en Emmery kunnen vermoeden, maar de gegevens die we terugvinden in het bundel «becommerde boedel Emmery» tonen aan dat het met medeweten was van vader en zoon Pulinx dat hij eigenaar bleef. De Brauwer kocht dus geen 100 maar slechts 75 procent van de vennootschap aan en Emmery bleef zijn vennoot.

We kunnen hierbij vaststellen dat Pulinx senior opnieuw enigszins de waarheid geweld aan deed door zijn verklaring dat De Brauwer alles had gekocht «pour une somme très modique». Voor 24.000 gulden kocht De Brauwer immers maar de drievierden en nam ook nog de zelfde proportie van de schulden tegenover de Staten van Vlaanderen over, hetzij 4.500 gulden. Deze 28.500 gulden als aankoop prijs voor drievierden van de eigendom, lagen in de lijn van de 12.332 gulden die Jean Chauvet in 1759 had bekommen voor de verkoop van zijn drieëndertig procent. Daarbij keerde De Brauwer nog jaarlijks 425 gulden dividend uit aan zijn mede-eigenaar en stille vennoot Emmery.

Alexander Emmery verkeerde bestendig in financiële moeilijkhe-

37. SAB, 370 : *Kruideniers*, rekeningenboek 1724-96.

38. Deze eigendommen bevonden zich op de percelen later ingenomen door cinema «Vieux Bruges» en thans grootwarenhuis Sarma. Het deel Steenstraat tussen Vleeshuis en St.-Salvatorskerkhof werd de «ongepuimde vogelstraat» genoemd. Nog bij het overlijden van Alexander Emmery in 1799 werd deze straatnaam opgegeven, die zelfs in de 19de eeuw nog in gebruik bleef.

den en zou daardoor de faiëncefabriek heel wat problemen bezorgen. Op zijn aandeel in de eigendom werd achtereenvolgens beslag gelegd door Joseph van Outryve aan wie hij 150 ponden verschuldigd was (op 27 februari 1765)³⁹ door Joseph Emmery en Joseph De Praeter voor een niet nader genoemd bedrag (op 5 maart 1765)⁴⁰, door Hendrik Pulinx junior wegens de gemeenschappelijk door hen aangegane leningen voor totaal 700 ponden bij Joseph Van Outryve, Boudewijn Boone en schepen Pruyssenaere en voor totaal 600 ponden bij de dames Isabelle Faignaert en Johanna Van Daele (op 11 april 1765)⁴¹ en door de vroegere medevenoot Jean Chauvet die 1821 ponden van Emmery opeiste (op 10 juli 1765)⁴². Weliswaar kon Emmery zich op 16 maart van het eerstgenoemde beslag ontdoen, maar andere raakte hij pas in 1768 of zelfs helemaal niet meer kwijt⁴³. Samen met Pulinx junior bereikte hij op 12 juni 1767 een akkoord met hun gemeenschappelijke schuldeisers, die toelieten dat de solidaire schuld omgezet werd in hoofdelijke schulden van de twee ontleners, elk voor de helft⁴⁴. Het vervolg zal aantonen dat Emmery er nimmer toe kwam zijn deel af te korten.

De problemen minderden niet en weldra werden nieuwe procedures ingespannen. Eerst werd beslag gelegd door Rosa De Praeter, erfgename van Joseph De Praeter over een bedrag van 300 ponden (op 1 augustus 1768), en vervolgens door Marie Van der Plancke die nog 1.000 gulden van Emmery moest terug krijgen (op 10 november 1770)⁴⁵.

Het echtpaar Emmery-Pulinx had tegen die tijd het wanhopige van zijn toestand ingezien en bij de Grote Raad te Mechelen een verzoek tot faling op bekentenis en met vrijwillige boedelafstand ingediend. Zij bekwamen inderdaad brieven van «cessie miserable» en op 27 november 1770 werden hun crediteuren bijeengeroepen. Meer dan zestig schuldeisers lieten zich in het faillissement inschrijven, waaronder een aantal openbare besturen die achterstallige taksen en belastingen opeisten. En natuurlijk kwamen ook de jarenlange

39. SAB, 138 : *Zestendelen*, O.-L.-Vrouw, f° 842 en 4201.

40. *Id.*, f° 842 en 4256.

41. *Id.*, f° 4256, 4257, 4258.

42. *Id.*, f° 4256, 4257.

43. *Id.*, f° 842, 4201.

44. *Id.*, f° 842, 4257.

45. *Id.*, f° 4256, 4257.

schuldeisers opdagen, die tevergeefs beslag hadden gelegd op de eigendommen van het echtpaar. Het bewaarde verslag over het faillissement dateert van 21 juli 1772, en geeft een interimtoestand, geen definitieve afrekening. Men kan dus niet nagaan hoeveel het uiteindelijk deficit bedroeg.

Eenzijds figureerden bij de activa de verschillende eigendommen (zonder waarde aanduiding, hoewel de meeste al verkocht waren), anderzijds bracht de verkoop van het roerend bezit (vooral de winkelgoederen, die men gedurende 10 achtereenvolgende dagen verkocht !) 1.075 ponden op en bedroegen de commerciële vorderingen en de verkoop van Emmery's aandeel in de gleiswerkfabriek (waarover we het aanstonds zullen hebben) 1.792 ponden, of een totaal van 2.867 ponden, nagenoeg 20.000 gulden.

Op het passief kwamen talrijke grote schuldvorderingen voor. Zo eiste de stad Brugge 2.500 gulden achterstallige taksen en moest Jean Baptiste Chauvet, de vroegere vennoot van de gleiswerkfabriek nog meer dan 15.000 gulden krijgen. Dit betekent dat hij na 1759 nooit betaling kreeg van zijn door Emmery voor 12.332 gulden overgenomen aandelen, en dat hij niet eens de intresten op deze uitstaande schuld had kunnen loskrijgen !

Men mag dan ook besluiten dat het passief niet alleen ruimschoots het actief overtrof, maar er wellicht een veelvoud van was, zodat Emmery een opzienbarende en belangrijke krach veroorzaakte.

Zijn droevige toestand werpt een bijkomend licht op de onontwarbare problemen waarmee de families Pulinx en Emmery te worstelen hadden, en toont aan dat vader Pulinx niet de enige was om deze nochtans gunstig bekende families in de Brugse handelsmiddens in opspraak te brengen.

Emmery bleef na het faillissement in Brugge wonen, blijkbaar als huurder in één van zijn vroegere eigendommen, en was er in 1781 bij om de povere nalatenschap van schoonvader Pulinx te gelde te maken⁴⁷.

46. *Id.*, f° 4282 : Huis «Het groot Calis» op 12 dec. 1771 verkocht aan Pieter Beuckels ;

Id., f° 4298 : Huis «De drie Mooren» op 17 mei 1771 verkocht aan Marcellinus Van Steenbrugge ;

Id., f° 4227 : Huis «De ongeplumde vogel» op 28 mei 1771 verkocht aan Anna Jacoba Beuckels.

47. M. SELSCHOTTER, *a.w.*, bijlagen VI en VII.

Het is waarschijnlijk dat hij stilaan weer enige activiteit op gang kon brengen. Na 1770 was over hem niets meer te bespeuren in de resolutieboeken van de nering der «crudeniers», maar in 1787 dook hij plots weer op : hij ondertekende samen met de andere leden van de nering een verbintenis tegenover de zwaardekens van de stad om, in geval van troebelen, de orde mee te helpen handhaven. Hij ondertekende als «Alexander Emmery d'oude» samen met zijn zoon «Alexander Emmery de Jonge», zodat er geen twijfel over bestaat dat het wel de vroegere gefailleerde was die terug boven water kwam⁴⁸. Emmery junior was op dat ogenblik trouwens niet in Brugge, en het was zijn broer Charles die in zijn naam ondertekende. Alexander Emmery junior had in 1786 de stad verlaten, en had zich als buitenpoorter laten inschrijven, met domicilie bij zijn tante Marie Anne⁴⁹.

Zij was deze familiedienst wel verschuldigd, want enkele dagen vóór het faillissement had vader Emmery op naam van zijn ongehuwde zusters een gunstig huurkontraat voor 18 jaar laten registreren op het huis dat hij aan de kleine Eekhoutbrug bezat en dat door hen bewoond werd : dit was een «zet» die door de curator en de schuldeisers naderhand tevergeefs werd aangevochten⁵⁰. De zoon Emmery ging zich te Sluis vestigen en liet zich in 1790, met de nodige vrijstellingen die hij van de Brugse nering verkreeg, aldaar als kruidenier aanvaarden⁵¹.

In 1788 was het faillissement van achttien jaar geleden blijkbaar uit de herinneringen verdwenen, en werd Alexander Emmery «d'oude» opnieuw lid van de «eed» van de kruideniers. Hij werd toen als suikerbakker genoteerd⁵². Bij zijn winkel had hij een gelagzaal, waar

48. SAB, 370 : *Kruideniers*, registers 1596-1795, verbintenis van 10/09/1787.

49. A. SCHOUTEET, *Indices op de buitenpoorterboeken van Brugge*, dl. I, Brugge, 1965, blz. 52, dl. II, Handzame, 1973, blz. 53.

50. Zie voetnoot 36.

51. SAB, 370 : *Kruideniers*, resolutieboek. Waarschijnlijk is het deze Emmery die zich bij de revolutionairen aansloot in de Franse tijd en over wie in verband met de samenstelling van de eerste nieuwe rechtbank voor het arrondissement Eeklo die in 1795 te Sas van Gent zetelde het volgende geschreven werd : «O ironie, men kon geen rechters en advocaten vinden... er werden procureurs en deurwaarders uit kroeghouders gerecruiteerd. Tot rechter werd een zekere Emmery benoemd, uit Brugge gevucht, die te Sluis een gaarkeuken en een kroeg exploiteerde» (Ph. VAN HILLE, *Het Hof van Beroep van Brussel en de rechtbanken van Oost- en West-Vlaanderen onder het Frans Bewind 1800-1814*, Handzame, 1970, blz. 89).

52. Zie voetnoot 37.

soms vertoningen werden gehouden, zoals de «première» te Brugge van een «Genuees schaduwspel» op 21 juni 1789⁵³.

Op 26 december 1799 (6 Nivose An VII) overleed hij in de ouderdom van 73 jaar. Hij woonde nog altijd in de Steenstraat, toen nog Ongepluimde-vogelstraat genoemd, en werd als «confiseur» vermeld op de overlijdensaangifte⁵⁴.

DE BRAUWER (1771-1781)

Had de curator in 1772 de eigendommen uit het faillissement Emmery nog niet verkocht, dan was hierop evenwel één uitzondering : het aandeel in de gleiswerkfabriek. Het was duidelijk in het belang van de schuldeisers, geen vennoten te blijven in een risicodragende onderneming, vandaar dat al heel vlug, op 15 mei 1771 een compromis werd bereikt tussen de curator en de voor de hand liggende koper, Pieter Jan De Brauwer. Voor een bedrag van 4.000 gulden en mits overname van de schuld van 1.750 gulden ten overstaan van de Staten van Vlaanderen, werd hij eigenaar van dit hem nog ontbrekende vierde deel van de totale eigendom.

Op 22 oktober 1771 liet hij de overschrijving in het kadaster op zijn naam doen en deed hij tevens de beslagleggingen schrappen die op naam van de nu gefailleerde Emmery in de loop van de voorbije jaren waren ingeschreven. Weliswaar had hij op het ogenblik van het interimrapport op 21 juli 1772 nog de koopsom niet voldaan, maar de curator twijfelde niet aan de goede afloop. De Brauwer was immers een kredietwaardig man. Over gans de periode 1764-1772 was tegen hem, in schrille tegenstelling met Emmery, geen enkele actie ingespanssen. Dit zou ook zo blijven in de volgende jaren, tot in 1780.

Toen begon het verkeerd te lopen. Eerst was het Marie Françoise van Outryve die een arrest tegen hem bekwam wegens een onbetaalde wisselbrief (6 augustus 1780). Ernstiger werd het toen de Staten van Vlaanderen op 2 juni 1781 uitvoering eisten van het terugbetalingsschema voor de in 1764 geleende 12.000 gulden : De Brauwer had slechts gedeeltelijk het aflossingsplan nagevolgd. Hij bleef in totaal nog 8.000 gulden verschuldigd⁵⁵.

53. J. VAN WALLEGHEM, *Merckenweerdigste Voorvallen 1789*, Brugge, 1984, p° 99 (Daegelijksche Gevallen).

54. BstB. overlijdensakten, An VII, nr. 352.

55. SAB, 138 : *Zestendelen*, O.-L.-Vrouw, f°s 4201, 4256, 4257, 4322, 4385.

Dan volgden verschillende processen. Eerst waren het Cornelis en Nicolaas Hertog van Rotterdam die een arrest bekwamen wegens het niet terugbetalen van 3.700 hollandsche gulden en 360 pond sterling. Vervolgens traden Jan de Net en Pieter van Outryve tegen De Brauwer op. (25 augustus 1781) Dit leek wel het einde te zullen zijn van de faïencefabriek. Volgens berichten die de Raad van Financiën op 31 december 1781 bereikten was De Brauwer failliet. Dit was dan het laatste wat men over hem en zijn fabriek vernam, zo schreef P. Lenders⁵⁶.

DE BRAUWER (1781-1802)

We weten ondertussen dat dit niet juist is, want De Brauwer stierf als glaiswerkfabrikant in 1802, na bijna 40 jaar uitbating. Hij moet er in geslaagd zijn de schuldeisers van 1781 voldoening te geven, want geen van hen was nog crediteur op het ogenblik van de successie.

Dit wil niet zeggen dat de toestand er veel op verbeterd was, want bij het overlijden van De Brauwer verzaakte zijn dochter aan de nalatenschap. Marie Plasschaert-De Brauwer stond er waarschijnlijk zelf ook niet beter voor, want al in 1790 had de directeur van provinciale rechten ten provisionele titel oppositie betekend op het mogelijks van haar vader te verwachten erfdeel, omdat zij de enorme som van 43.133 gulden verschuldigd was⁵⁷.

De schuldeisers van Pieter De Brauwer, onder wie P.J. Leemans, P. Depotter, P. Descamps, weduwe Quique en het huis Malstal, stelden griffier Johannes Donny als sindic aan. Hij had de moeilijke opdracht de verwezenlijkbare eigendommen — nog steeds : het privéhuis en de fabriek — zo goed mogelijk te verkopen.

Hij was er zich evenwel van bewust dat een gedeelte van wat hij te koop bood, weinig waarde had. De fabriek stond immers op stadsgrond en indien de stad niet bereid werd gevonden de beschikking over het terrein verder toe te zeggen, was er van verkoop van de fabriek geen sprake meer.

De sindic ging hierover onderhandelen en bekwam van de stad op 25 Vendémiaire Jaar XII (2 september 1803) een supplémentaire erfpacht, zodat hij als één geheel te koop kon aanbieden : het direc-

56. SAB, *Zestendelen*, O.-L.-Vrouw, f°s 4322, 4385.
P. LENDERS, nr. 1, blz. 121.

57. SAB, *Zestendelen*, O.-L.-Vrouw, f°s 4322, 4385, 5027.

teurshuis, de fabrieksgebouwen en de door de stad in huur gegeven gebouwen en terreinen. Wie het geheel aankocht, kon zonder probleem de gleiswerkfabriek verder zetten. Op basis hiervan vond Donny dan ook een koper en op 1 Nivôse van het jaar XII (23 december 1803) kon hij met goedkeuring van de beslagrechter de akte verlijden. De prijs bedroeg 1.350 gulden⁵⁸.

Dit was het einde van de periode De Brauwer. De moeilijke financiële toestand over de periode 1780 tot aan het overlijden van de eigenaar zal zeker niet bevorderlijk geweest zijn voor de produktie en de handel, hoewel we bij gebrek aan concrete gegevens hieromtrent geen besluit in een of andere zin kunnen formuleren.

DE FAIENCEFABRIEK LAMBERT (1803-1817)

Koper van de eigendom was apotheker Ignatius Roels. Deze aankoop was duidelijk als belegging bedoeld, en er moesten dus uitbaters gevonden worden.

Na het overlijden van Pieter Jan De Brauwer — of wellicht nog tijdens zijn leven — had een al wat oudere en ongehuwde dame, Jeanne Mermans, haar intrek in de «Appelboom» genomen. Zij was in 1747 in Brugge geboren als dochter van Louis Mermans en Marie Dhondt en bleef met de gleiswerkfabriek verbonden tot aan haar overlijden op 22 januari 1814⁵⁹. Einde 1803 kwam een vijftigjarige vrijgezel haar in de «Appelboom» vervoegen⁶⁰. Jean Baptiste Lambert was in Brugge geboren op 6 juli 1754 als zoon van Jean Baptiste Lambert en Marie Josèphe Lepere. Hij werd boven de doopvont gehouden door een adellijke peter en meter : Herman van Leeuwen en Anna Johanna de Cabilliau⁶¹.

Over deze uitbaters van de gleiswerkfabriek is ons voorlopig niets méér bekend. Wat hadden ze voordien verricht en waar hadden ze gewoond ? Hoe brachten ze de revolutiejaren door ? Welke waren hun onderlinge relaties ?

Het feit dat ze in de woning C10-23 kwamen wonen was natuurlijk op zichzelf geen bewijs dat ze het faïencebedrijf ook verder zetten. Beiden werden immers in het bevolkingsregister genoteerd als

58. RAB, *Registratie en Domeinen*, Successies An XII, nr. 62, De Brauwer.

59. SAB, *Bevolkingsboeken*, 1792-1812. BstB, overlijdens, 1814, nr. 136.

60. SAB, *Bevolkingsboeken*, 1792-1812.

61. BstB, *Doop-, trouw-, en begraafboeken*, 1754.

«particulier». We hebben evenwel andere bewijzen dat ze de zaak wel degelijk verder zetten.

In de «registres des patentables» voor het jaar 1809 stond Jean Lambert onder het nummer 415 ingeschreven als «revendeur de fayence», in 1810 onder het nummer 425 met hetzelfde beroep en in 1811 onder het nummer 426 als «marchand de fayence». Een grote zaak was het niet, indien men de bescheiden patentbelasting als maatstaf neemt : 19,35 fr, 19,20 fr en 38,50 fr over de drie gemelde jaren⁶².

We leren nog iets méér over het bedrijf, dank zij een advertentie die op 24 april 1807 in «De Brugsche Gazette» verscheen en die als volgt luidde :

«Niettegenstaende sommige uytstrooyen dat de Gleyersche fabrieke binnen de stad van Brugge in geene werkzaamheyd meer en is, is oorzaeke waerom de geassocieerde d'eer hebben te laeten weten dat de zelve meer als ooyt voorzien is van alles hetgene de zelve aengaet, benevens een aldergrootste assortiment van witte en geschilderde tegelkens. De brieven dienaengaende te adresseeren aan J. Lambert, Directeur der zelve, C 10-23 Bij het Begynhof».

Hieruit maken we op dat er minstens twee vennoten waren (Jean Lambert ? Jeanne Mermans ? wellicht apotheker Roels ?), dat er aanleiding moet geweest zijn om het gerucht te doen ontstaan dat het bedrijf was stil gevallen, maar dat de directie integendeel beklemtoonde dat de zaak «meer als ooyt» actief was.

WELKE ACTIVITEIT ?

De faiëncehandel werd dus alvast verder gezet. Werd er ook nog ter plaatse geproduceerd ? De opgave in de patentregisters van het beroep «revendeur» en «marchand» geeft een aanduiding dat het eerder om handel ging. Men moet evenwel de beroepsaanduiding in deze registers niet altijd op de letter nemen. De advertentie sprak van de «gleyersche fabrieke», wat dan weer op een produktie-activiteit wees.

Anderzijds stellen we vast dat in 1814 inderdaad nog een volledig industrieel complex aanwezig was. Drie maanden na de dood van Jeanne Mermans werd de ganse eigendom te koop aangeboden. De

62. SAB, *Registers van patentplichtigen*, 1809, 1810 en 1811.

advertentie hiervoor, verdient ook in extenso te worden meege-
deeld :

«Fabricque van Gleyerswerk binnen Brugge te koop. Uit ter hand te koop : eene schoone Fabrieke van Gleyerswerk, staende binnen de stad Brugge by het Minnewater, met Gleyers(h)oven, calcineer-(h)oven, twee peerdemolens, draeybanken, vorms en menigvuldige andere ustencilen. Benevens het huis van den Directeur daer van gesepareert, voorzien van differente boven- en benedenkamers, keuken en groot magazijn, schoonen hof en voordere gerievelijkheden, alle de ingredienten, het cru, biscuit, en goederen in het magazyn zullen ook aen den koper op voordelige condities overgelaten worden, om seffens in gebruike te nemen»⁶³.

Deze beschrijving beantwoordde bijna woordelijk aan de inventaris van wat Pulinx in 1754 als activa had ingebracht in de toen nieuwe vennootschap : «fabrique, backovens, calcineovens, draayereyen, vormplaets, magazynen, huizinge voor den eersten directeur waer dat de magazynen van het ghefabriceert gleyers zijn, den terreyn tot emmagasineeren (van) het brandhout en de aerde, huys waer men de materialen maakt, de stallinge voor de peerden en aerdebakken»⁶⁴.

Het te koop stellen van de ganse eigendom betekende ook het einde van de activiteiten voor de zestigjarige Lambert, die de directeurswoning verliet en zich op het adres Vismarkt 7 ging vestigen⁶⁵. Hij leefde nog tot 8 juni 1835, datum waarop hij overleed in het Sint-Juliaansgesticht, hetgeen mag doen veronderstellen dat hij seniel was geworden⁶⁶. Na de uitvaartmis in het gesticht werd hij op Assebroek begraven. Zijn overlijden werd aangekondigd door Alexandre Lambert, Roels-Darricau en Chaland-Roels, wat laat veronderstellen dat hij verwant was met de familie Roels, eigenaars van het complex⁶⁷.

Het was duidelijk de bedoeling van de verkopers geweest een koper te vinden die bereid zou zijn de fabriek «seffens in gebruike te nemen». Het lukte hen evenwel niet.

63. *Gazette van Brugge*, 25 mei 1814.

64. SAB, 326 : *Gleiermakers*.

65. SAB, *Bevolkingsboeken*, 1809-1830.

66. BstB, overlijdens, 1835, nr. 55.

67. SAB, *Overlijdensberichten*. Vermoedelijk was hij de broer van de echtgenote van apotheker Ignace Roels senior, geboren Lambert.

JOHANNES DE CRAENE : EINDE VAN DE FAIËNCEFABRIEK (1817-1818)

Na het vertrek van Jean Baptiste Lambert, bleef het huis in de Arsenaalstraat tijdelijk bewoond door de huishoudster Anna De Souter en haar echtgenoot, de wever Bernard De Busscher. Einde 1817 verhuisden ze⁶⁸.

De verkoop was niet vlot verlopen. Pas op 10 juli 1817, meer dan drie jaar na het te koop stellen, kon de notariële akte verleden worden. Vóór notaris Hermans verschenen de apothekers Ignace Roels vader en zoon, de voorzitter van de rechtbank Henri Roels en de controleur van de posterijen Louis Chaland-Roels die de eigendom verkochten aan architect Hubert Dumortier. Deze handelde in naam van de minderjarige kinderen van het echtpaar Johannes De Craene-Neurath⁶⁹. Het is niet duidelijk waarom de eigendom op naam van de kinderen werd aangekocht. Wellicht was er toen al iets aan de hand met de burgerlijke toestand van de vader.

In december 1817 kwamen de nieuwe bewoners aan. Het waren Johannes De Craene (Kortrijk 4 november 1781 - Brugge 9 augustus 1827), zoon van Petrus De Craene, Kortrijks fabrikant en van Rosalie De Clerck ; en zijn vrouw Maria Neurath (Brugge 22 juni 1785 - 11 maart 1844). Met hen, twee kinderen, Johannes (1812-1880) en Virginie (1815-1869). Naderhand zouden nog drie kinderen bij komen : Stephanie (° 1817), Clementine (1819-1824) en Julie (° 1821)⁷⁰.

Johannes De Craene, die voordien in de Witte-Leertouwersstraat had gewoond, werd ingeschreven als «fabricant» en hij bleef als dusdanig genoteerd op alle geboorte- en overlijdensaangiften⁷¹.

Wou hij aanvankelijk de faiëncfabriek verder uitbaten ? We hebben hierover geen aanwijzing en in ieder geval, indien dit zijn bedoeling was, kwam hij er vlug op terug. Op 16 november 1818 werd openbare verkoping gehouden van de materialen «voortskommende van de gewezen gleyersfabriek bij het Minnewater». Het ging

68. SAB, *Bevolkingsboeken*, 1809-1830.

69. RAB, *Notariële akten*, Eugène Hermans, 1817, nr. 179.

70. SAB, *Bevolkingsboeken*, 1809-1830.

71. BstB, geboorten 1817 (nr. 295), 1819 (nr. 1172), 1821 (nr. 1004) ; overlijdens 1825 (nr. 910), 1827 (nr. 696), 1844 (nr. 384).

om afbraakmateriaal dat aldus gedetailleerd werd : «veursten, pannen, tigels, schaliën, kepers, planken, rebben, plaeten, balken, ijzer, ankers, barreelen, kassynen, deuren, tarras, metselsteen, arduyn, meer andere objecten meerendeel ijzerwerk»⁷². Het ging dus duidelijk niet om de tuigen en materiaal nodig voor de faienceproductie (was dit wellicht al vooraf uit de hand verkocht, of was het niet veel zaaks meer ?), maar om de gebouwen en gebouwtjes van de fabriek die waren afgebroken.

Naderhand liep het met Johannes De Craene grondig mis. Op 9 juni 1823 werd hij door het Assisenhof te Brugge veroordeeld tot de publieke schandpaal en tot zeven jaar dwangarbeid wegens valsheid in geschrifte. Hem werd evenwel genade verleend op 30 mei 1825. Twee jaar later stierf hij. Zijn weduwe bleef het huis Arsenalstraat C10-23 bewonen tot aan haar dood in maart 1844. De kinderen verhuisden toen naar Zilverstraat B20-70, maar de oudste zoon Johannes De Craene, inspecteur van de octrooirechten geworden, kwam vanaf maart 1848 met zijn gezin en tot in 1864 opnieuw in de ouderlijke woning wonen.

Deze bleef al die tijd eigendom van de kinderen De Craene-Neurath, net als de andere huizen die op het perceel waren bijgebouwd⁷³. De oorspronkelijke eigendom was namelijk door De Craene niet ongewijzigd gelaten. Het perceel dat bij de vorming van het kadaster het nummer C 949 had gekregen, werd door hem overbouwd met een aantal kleinere woningen zodat er voortaan drie huizen in de Arsenalstraat en zeven op de Wijngaardplaats stonden. Ze werden tussen 1822 en 1826 voltooid⁷⁴.

Ook op de stadsgrond langs de Arsenalstraat waar het hoofgebouw van de fabriek had gestaan (de vroegere stadsschrijnwerkerij) werden vier huizen gebouwd. In de loop van 1823 namen de nieuwe bewoners er hun intrek⁷⁵.

Voortaan waren alle bovengrondse sporen van de faiencefabriek uitgewist.

72. *De Gazette van Brugge*, 13 november 1818.

73. SAB, *Bevolkingsboeken*, 1809-1830 ; 1841-46 en volkstelling 1846.

74. SAB, *Bevolkingsboeken*, 1809-1830 : het eerste huis bewoond op 4 april 1823, het laatste in 1827.

Bouwvergunningen voor die periode vonden we niet op het Stadsarchief.

75. SAB, *Bevolkingsboeken*, 1809-1830.

DE SITUERING VAN DE FAIËNCEFABRIEK

De faiëncfabriek van Hendrik Pulinx en van zijn opvolgers was, zoals men weet, gelegen «aan het Minnewater». Maar waar precies ?

Ad. Duclos heeft twee situeringen opgegeven. De eerste in zijn «Bruges en trois jours» (blz. 225) waar hij de faiëncfabriek onderbracht in het huis «Ten drie deuren», dat volgens hem gelegen was op de Wijngaardplaats, juist vóór de brug die toegang verleende tot het Begijnhof. Later kwam hij hierop terug in zijn «Bruges, histoire et souvenirs» en verbeterde zijn situering van het huis «Ten drie deuren» : dit was in werkelijkheid het sashuis over het Minnewater, met zijn drie sasdeuren (blz. 505)⁷⁶. En de faiëncfabriek situeerde hij nu «dans la maison de Panneloge près du Minnewater» (blz. 404).

A. Viaene heeft, als enige sedert Duclos, een poging tot precieze situering ondernomen, maar voor een uitzonderlijke keer moeten we vaststellen dat hij geen licht heeft gebracht⁷⁷. Zonder bronnenopgave situeerde hij de door Duclos geciteerde Panneloge op het terrein gelegen langs de Katelijnevest, waar zich in 1955 nog de brouwerij du Lac en het zogenaamde «Fraaihuis» van de familie Fraeys bevonden. Viaene argumenteerde dit op basis van het feit dat op die plaats gemeentelijke opslagplaatsen stonden, waaronder hij meende deze «panneloge» te herkennen en dat zich aldaar een watermolen bevond, die hij meende in de beschrijving van de door Pulinx aangevraagde stadseigendom te herkennen.

In de elementen die Viaene aanbracht, wees nochtans niets in de richting van de door hem gedane situering, integendeel.

Vooreerst waren er de beschrijvingen van de tijdgenoten. De faiëncfabriek werd steeds vermeld «bij het Minnewater» of «bij het Binnenwater». De situering door A. Viaene gegeven, zouden de tijdgenoten eerder vermeld hebben als «aan de Katelijneveste» of bv. «juxta Colletinen».

Bij de brand van de fabriek in 1753 meldde het verslag dat de vlammen bedreigd hadden over te slaan op het nabij gelegen sashuis en op het «Kanonmagazijn». Deze verklaring zou onbegrijpelijk

76. Ook deze situering lijkt ons niet juist. Het zou verder onderzoek vergen, maar op zicht van de gegevens in het kadasterregister ging het hier eerder om het huis waar de sasmester woonde, het huidige nummer 13 op de Wijngaardplaats.

77. A. VIAENE, *De faiëncfabriek van Pulinx bij het Minnewater te Brugge*, in : Biekorf, 56 (1955), blz. 148-152.

zijn, indien de fabriek zich inderdaad op de door A. Viaene aangeduide plaats bevond, bijna vijfhonderd meter van de gemelde gebouwen.

Na Viaene heeft men geen poging tot situering van de fabriek meer gedaan en het meer algemeen gehouden bij de vermelding «in het Minnewaterpark»⁷⁸ of «in de nabijheid van het Minnewater»⁷⁹.

E. Dhanens was zoals we zullen zien nog het meest accuraat door de «manufacture» te situeren «op de zuidzijde van de Wijngaard-plaats»⁸⁰, hoewel dit dan in eerste instantie verwees naar de plaats waar thans de huizen nrs. 11, 12 en 13 staan.

Uit ons verhaal zal men reeds begrepen hebben dat twee afzonderlijke situeringen te doen zijn : het woonhuis en de fabrieksgebouwen.

HET WOONHUIS

De situering van het woonhuis is tamelijk eenvoudig.

De eerste aankoop van Pulinx in 1751 betrof een nieuw gebouwd huis dat lag juist naast het «fonteynebrugskén» en dat gebouwd was «op een weinig erve afgesepareert van het huys en den heester genaemt den Appelboom»⁸¹. Het Fonteynebrugskén liep over het Bakkersreitje in de Fonteinstraat, die later de Arsenaalstraat was genoemd. Het brugje had echter zijn oorspronkelijke naam behouden.

In 1760 had Pulinx ook de «Appelboom» aangekocht en de twee woningen aan mekaar «geappliqueert»⁸².

Bij de verkoop in 1803 vinden we een beschrijving die geen twijfel overlaat dat het nog steeds dezelfde eigendom betrof : «een huys, eertijds twee huizen ende een heester ende alsnu aan elkanderen geappliqueert, het eene zijnde Den Appel» (de «boom» was weggevallen).

De geografische situering luidde als volgt : «Staande by het sas van Gent, genaemd het binnenwater ; aan de Noordzijde lopende tot aen

78. *Wandelbrochure Hendrik Pulinx*, blz. 27.

79. P. LENDERS nr. 1.

80. E. DHANENS, *a.w.*, blz. 73.

81. SAB, 138 : *Zestendelen*, O.-L.-Vrouw, f° 857².

82. *Id.*, f° 3497.

de voet van het Fonteinbrugske ; aan de Zuytzyde aen d'een zydde het water komende van de watermolen ; aen de Noordzyde aen d'ander zijde achterwaerts strekkende tot aan «Het Vliegende Paard», behorende aan de erven Jan Colnet»⁸³.

Om deze situering beter te begrijpen moet men de omgeving wat nader beschrijven, in zover ze verschillend was van wat we thans kennen. De Wijngaardplaats bleef toen beperkt tot de kleine verbreding op het einde van de Wijngaardstraat en werd voor het overige ingenomen door een arm van de reie, het zogenaamde «binnenwater», die evenwijdig liep met de thans nog bestaande waterloop. Deze arm was bereikbaar voor schepen via een overwelfde doorgang, lopende onder een annexe van het thans nog bestaande 16de-eeuwse huis Wijngaardplaats nr. 13, dat de woning van de sasmeeester of van de ingenieur van de waterwegen was⁸⁴. Deze doorgang werd ook «sas binnewater» of «sas van Gent» genoemd, in tegenstelling tot het sas «Minnewater» of «oud sas».

In de periode Pulinx, had de straat die langs dit «binnenwater» liep, van aan de Arsenaalstraat tot aan de Wijngaardstraat, wellicht geen aparte naam. In het begin van de 19de eeuw werd het «rue du vieux sas» of «oud sas» genoemd. Het eindpunt van de eigendom Pulinx, daarna De Brauwer, daarna Roels, daarna De Craene is aan de noordzijde duidelijk : het liep tot aan de voet van het Fonteinebrugge, onderverstaan met het Bakkersreitje als natuurlijke achtergrens. Voor de afbakening aan de zuidzijde zou normaal de Fontein- of Arsenaalstraat in aanmerking gekomen zijn, maar er werd «het water komende van de watermolen» vermeld. Op een «caerte figuratieve» waar we aanstonds in verband met de fabriek zullen op terugkomen, werd aan die zijde van de Arsenaalstraat een smalle waterloop afgebeeld, wat de uitleg geeft voor deze op eerste gezicht minder begrijpelijke afbakening.

Tot slot was er dan nog de afbakening «aan de Noordzijde aen d'ander zijde», namelijk het huis «Het Vliegende Paard», gelegen op de Wijngaardplaats, (thans kadastrummer C 948).

In een advertentie voor de verkoop werd het huis van de directeur beschreven als : «voorzien van differente boven- en benede kamers, keuken en groot magazijn, schoonen hof en voordere gerievelijkhe-

83. RAB, *Registratie en Domeinen*, Nalatenschappen Jaar XII, nr. 62.

84. G. MICHIELS, *Iconografie van de stad Brugge*, dl. 2, Brugge, 1966, nr. 885.

den»⁸⁵. Het was dus een riant eigendom en het was ongetwijfeld daar dat de klanten, en o.m. de reizigers van de bargeschuiten, zich aanmeldden om hun aankopen te doen.

Tijdens de bewoning door De Brauwer kreeg de eigendom het huisnummer C10-23 en in 1811 het kadasternummer C 949. In de periode 1823-26 werden acht huizen op dit perceel bijgebouwd, wat bij latere verbouwingen teruggebracht werd op vier. Het betreft de huizen die thans nog steeds het kadasternummer 949 dragen en als adres hebben Wijngaardplaats nrs. 7, 8, 9 en 10.

Vanaf de aanvang had Pulinx het verschil benadrukt tussen «de fabrique» en «de huyzinge voor den eersten directeur, waer dat de magazijnen van het ghefabriceert gleyers zijn»⁸⁶. Woning, voorraad van de afgewerkte produkten en winkel bevonden zich derhalve op de plaats van de huidige nrs. 6 en 8 en vormden het meest aantrekkelijke gedeelte van de handelsuitbating.

Men kan zich de vraag stellen of zich in de tuin van de woning en magazijn niet een afvalput bevond, waar de gebarsten of gebroken stukken werden in geworpen. Dit is zeker niet onmogelijk. Wel moet men er rekening mee houden dat in 1823-26 en in een latere periode bouwwerken plaats vonden die als gevolg hadden dat het perceel 949 thans ongeveer helemaal overbouwd is en weinig mogelijkheden biedt om nog opgravingen te doen. Het kan alvast geen kwaad om bij eventuele verbouwingen hiervoor aandacht te hebben. Hier zouden immers de meest waardevolle relictten kunnen gevonden worden : stukken die in de winkel te koop werden gesteld, en naderhand wegens onvermijdelijk voorkomend barsten of breken niet meer verkoopbaar waren.

DE FABRIEK

Om de fabriek precies te situeren moet men teruggaan op de oorspronkelijke beschrijving van wat de stad Brugge in bruikleen aan Pulinx afstond en die we aan de hand van een summiere «caerte figuratieve» kunnen aanschouwelijk maken⁸⁷.

85. *De Gazette van Brugge*, 25 mei 1814.

86. SAB, 326 : *Gleiermakers*, Inventaris 1754.

87. SAB, 118 : *Resolutieboeken*, 1749-1751, f° 185B.

SAB, 326 : *Gleiermakers*, niet gedateerde noch ondertekende plattegrond die we hierbij afdrukken.

De toestemming tot gebruik betrof vier afzonderlijke elementen, die aan elkaar paalden.

Het eerste was «het steene ghebauw staende op stadtsplaats aan het Minnewater, eertijds gediendt hebbende voor werkwinkel van de stadstimmerman ende zoo het jegenw. ghebruykt wordt by de stad voor magazyn van materialen». De vermelding «aan het Minnewater» kan enige aarzeling teweegbrengen voor de juiste situering. De plattegrond laat echter weinig twijfel dat het om het gebouw ging staande binnen de getekende omtrek waarin vermeld : «hypotheke der gleyersfabrieke».

De summiere tekening toont heel zeker niet hoe het gebouw er werkelijk uitzag, en wij mogen veronderstellen dat het slechts een deel van het afgebakende terrein besloeg. Deze veronderstelling wordt bevestigd door de beschrijving bij de verkoop aan Roels in 1803, die luidde als volgt : «... alle gebouwen van de fabrique (...) staande ten voorhoofde in de Fonteinstraat, rechtover den voorschreven (directeurs)huyze, staende op stadgrond getekend per caerte nr. 52, benevens het recht van pachten van den voorbouw getekend 51⁸⁸.

We mogen dus het stenen gebouw situeren in de Arsenaalstraat, tussen de Fonteinebrug en de weg die dit gebouw scheidde van het vroegere «canonmagazijn» en de woning van de sasmeester, op de kaart aangeduid als «erve en logtinge van den sasmeester Coutteau»⁸⁹.

Van het stenen gebouw hebben we een precieze beschrijving. De noordgevel (langs de Arsenaalstraat) bestond uit een blinde muur en de dakbedekking was met blauwe pannen. De zuidgevel (kant blekerijgronden) had een tegeldak en in de muur zaten vier vensters en een dubbele poort. De westgevel (kant Minnewater) gaf toegang tot een apart lokaal, dat door de sasmeester als paardenstal gebruikt werd, de oostgevel (richting Katelijnestraat) gaf toegang tot een klein lokaal dat als «corps de garde» had gediend⁹⁰.

88. Zie voetnoot 77.

89. Charles Coutteau was niet alleen sasmeester, maar ook houder van een paar baljuwschappen en van ontvangerijen. Zie de jaarlijkse almanakken «Generalen staet 's lands van de vryen» over de periode 1780-1795 waar zijn adres opgegeven staat nu eens «Bij het Minnewater», dan weer «Bij het Binnenwater».

90. SAB, 326 : *Gleermakers*.

In dit gebouw werden dus ongetwijfeld een aantal zaken ondergebracht zoals de werkbanken, de draaitafels, de kuipen en vormen, de opslag van het alaaam, enz.

En men mag aannemen dat onmiddellijk daarachter alles lag wat Pulinx zelf had gebouwd : «alle de gebouwen bij hem nieuwe gedaan maken op een deel van deze erve competerende de stad»⁹¹. Dit waren dan o.m. de twee paardemolens, de schilderkamer, de ingrediëntenkamer en vooral het «pavillioen der backovens» (een gleiersoven en een calcineeroven), gebouw dat om veiligheidsredenen op afstand van de overige constructies moest staan.

Het tweede element van de toelating betrof «de houten pannenloge» waarvan Duclos ten onrechte het «huis de Panneloge» maakte. In de toelating staat het vermeld als «de logie met houten weeghen (= wanden) en met pannen ghedekt». In de verkoopakte van 1803 staan de afmetingen gemeld : 95 voet lang en 52 voet breed of ongeveer 26 meter op 14, hetzij 375m² ²⁹².

De aanduiding op de plattegrond : «logie om het brandhoudt der gleyersfabriek» laat geen twijfel meer over de ligging van deze loge, tegenaan het Minnewater.

Het derde element van de toelating was de beschikking over «opene plaetse». De beschrijving luidde : «van aan het voorzeide steene gebouw zuidwaerts tot de langhde van de ghemelde loge ende breedt tot op acht voeten naby den calcidewegh aldaer nu zijnde». Het ging dus om de grond gelegen achter het gebouw van de Arsenalstraat, zonder twijfel de grond waar nadien de bijkomende fabrieksgebouwen geplaatst werden zoals we hierboven beschreven. We begrijpen uit deze beschrijving dat de grond die werd afgestaan, 26 meter diepte achter het stenen gebouw mocht hebben en wat betreft de breedte op 2 meter van de verharde weg (de huidige Minnewaterstraat) moest blijven.

Het laatste element was «de huizinge ende een cleen stalleken als nu gratis bewoont by de weduwe van Johannes Aerts met de plaatse daer achter neven den huuse bewoont by Jan Raeckelboom, neffen den watermolen». Waarover het juist ging is duidelijk op het

91. SAB, 138 : *Zestendelen*, O.-L.-Vrouw, f° 842.

92. D. VERLE, *Aantekeningen betreffende de geschiedenis van het ijkwezen van de XVIIde tot de XXste eeuw*, Brugge, 1971.

grondplan, waarop de twee huizen in kwestie en de watermolen in detail werden opgetekend.

Dit was dus de totaliteit van hetgeen door de stad Brugge aan Pulinx en zijn opvolgers werd afgestaan.

Op het einde van de 18de eeuw kreeg het vóórgedebouw langs de Arsenaalstraat het sectie- en huisnummer C11-55⁹³ en enkele jaren later het kadastrummer C951 en volgende. Rond 1823 verdween het stenen gebouw en werden vijf woningen gebouwd. Waar ééns de bijgebouwen van de gleiswerf fabriek hadden gestaan werden vóór 1854 door bleker Jan Banckaert een hele reeks huizen gebouwd, gekend als de «Acht Zaligheden», op de rooilijn van de bestaande «calcideweg». De houten panneloge verdween in de loop van de negentiende eeuw, evenals de watermolen en de erbij horende twee huisjes.

In 1978 werden, ter gelegenheid van restauratiewerken aan de huizen Arsenaalstraat 45-51 (thans nummers 57-59-61-63) tal van misbaksels en allerhande technisch materiaal aangetroffen. Zonder er naar gezocht te hebben, had men de precieze plek van de faiencefabriek gevonden⁹⁴. Maar de oppervlakte die door de fabriek werd ingenomen was groter dan die van de huizen in kwestie, en één of meerdere afvalputten zullen zich waarschijnlijk nog elders op het gebruikte terrein hebben bevonden.

EEN POGING TOT PRECIEZE AFBAKENING

De maten die werden opgegeven voor de houten panneloge, omgerekend in decimale lengtematen, moeten ons toelaten zo precies mogelijk de oppervlakte af te bakenen waarover de faiencefabriek beschikte.

Berekend op 27,7 cm voor 1 voet, was de lengte van de houten loge 26 op 14 meter. De schaal op de figuratieve kaart kan hieruit afgeleid worden : 1 m = 3,8 mm.

93. SAB, *Bevolkingsboeken*, 1809-1830 maakt ook het verschil tussen vóór- en achterbouw :

C11-55 rue de l'Arsenal :

— un magasin occupé par Pierre De Brauwer appartenant à la commune

— une fabrique de fayence appartenant au citoyen De Brauwer, demeurant C10-23.

94. H. D(E) W(ITTE), *a. w.*

De totale afbakening voor het stenen gebouw langs de Arsenaalstraat en de open grond er achter bedraagt dan ook ongeveer 23 op 30 meter of bijna 700 m². Die 23 meter komt precies overeen met de huidige lengte van de huizen Arsenaalstraat nrs. 57-63. Aannemend dat het stenen gebouw een twaalf meter diep was, zou het 275 m² groot geweest zijn en daarachter moet dan nog een oppervlakte van ongeveer 450 m² gelegen hebben.

Het kadasterplan van 1811 toont evenwel een nog grotere ingenomen oppervlakte aan dan de «caerte figuratieve»: de bebouwde oppervlakte, gelegen rond een binnenkoer van circa 90 m², bedroeg 23 meter op 42 à 44, hetzij bijna 1.000 m². Het is natuurlijk niet uitgesloten dat er in de periode De Brauwer of Lambert nog werd uitgebreid en bijgebouwd.

Op basis van deze afbakeningen is het wellicht niet onmogelijk dat archeologen kunnen situeren waar zich afvalputten bevonden en dat deze vroeg of laat kunnen open gemaakt worden.

Het feit dat gedurende een veel langere tijdspanne op deze plek faiencefabricatie werd bedreven, niet tot in 1764 zoals A. Viaene oorspronkelijk dacht, noch tot in 1781 zoals P. Lenders schreef maar tot circa 1817, laat veronderstellen dat er een massa misbaksels aldaar begraven werden, wellicht in meer dan één afvalput.

Wat we nog bijkomend kunnen te weten komen over de verschillende periodes van deze faiencefabriek, of er na Pulinx nog waardevol werk werd gepresteerd, hoe we het kunnen identificeren en dateren tot hoelang er werkelijk geproduceerd werd: op deze en andere vragen ligt het antwoord waarschijnlijk een paar meters onder de grond op de kadastrale percelen C951 tot 955 op ons te wachten.

BIJLAGE 1

Genealogische schets Hendrik Pulinx

Hendrik Ambrosius PULINX, beeldhouwer, architect, keramieker en controleur van openbare werken, werd te Brugge geboren op 1 april 1698 en overleed er op 17 februari 1781. Hij was de zoon van Arnold PULINX, meester schrijnwerker en van Anna VAN WALLEGHEM. Zijn peter was zijn oom, priester Hendrik Ambrosius Pulinx.

Hendrik A. PULINX huwde een eerste maal met Isabella (DE) KETELE, op 2 juli 1721. Het huwelijk werd ingezegend door E.H. Hendrik Ambrosius PULINX, pastoor te Maldegem (Brugge 24 juli 1669 - Maldegem 1784).

De echtgenote bracht op 13 april 1722 een doodgeboren kind ter wereld en overleed zelf op 22 april 1722, na tien maanden huwelijk.

Hendrik PULINX huwde een tweede maal op 26 januari 1723 met Maria JOOS (Brugge 12 maart 1702 - Brugge 30 augustus 1760). Het huwelijk werd opnieuw door heeroom Pulinx ingezegend.

Het echtpaar had minstens zeven kinderen :

1. Hendrik PULINX, architect en directeur van de (water)werken van de provincie in het district Brugge, geboren te Brugge op 4 mei 1724 en er overleden op 24 augustus 1787. Hij huwde te Brugge op 8 december 1753 met Bernardine HEYE (Gent 29 jan. 1731).
Ze hadden één zoon, Joseph-Henri PULINX die te Brugge geboren werd op 17 maart 1755 en huwde met de Gentse Marie Colette BASTON.
2. Joseph Arnold PULINX, geboren te Brugge op 6 juli 1725 en er overleden op 28 september 1725.
3. Maria PULINX, geboren te Brugge op 10 augustus 1726 en overleden op 5 oktober 1729.
4. Alexander PULINX, geboren te Brugge op 26 december 1727 en (waarschijnlijk) overleden op 7 mei 1728.
5. Anna PULINX, geboren te Brugge op 13 maart 1729 en overleden op 25 januari 1754.
6. Johanna PULINX geboren te Brugge op 3 november 1730 en er overleden op 2 november 1810.
Op 14 februari 1751 trad zij in het huwelijk met Alexander EMMERY, zoon van procureur Rochus EMMERY en Marianne ROELS.
Alexander EMMERY was te Brugge geboren op 27 september 1726 en overleed er op 26 december 1799 (6 Nivose an VII). Het gezin telde minstens twaalf kinderen :

— Alexander geboren op 21 september 1752
overleden na 1795

- Jeanne geboren op 24 december 1753
overleden op 30 november 1809
- Henri geboren op 11 februari 1756
- Joseph geboren op 7 februari 1758
overleden op 11 mei 1758
- Maria geboren op 20 juni 1759
overleden op 29 juni 1759
- Joseph geboren op 31 augustus 1760
overleden op 7 september 1760
- Johannes geboren op 25 december 1761
- Joseph geboren op 8 februari 1764
overleden op 10 november 1807
- Franciscus Xaverius geboren op 12 juli 1766
- Jacobus geboren op 25 augustus 1768
overleden op 24 september 1768
- Charles geboren op 24 december 1769
overleden op 12 november 1828
- Jacobus geboren op 12 februari 1775
overleden op 27 mei 1777

7. Maria PULINX, geboren te Brugge op 28 januari 1733 en overleden op 1 maart 1734⁹⁵.

95. BstB, *Doop-, trouw-, en begraafboeken, en Registers Burgerlijke Stand*. F. VAN DYCKE, *Recueil héraldique de familles nobles et patriciennes de la ville et du franconat de Bruges*, Brugge, 1851, blz. 351-357.

BIJLAGE 2

PIETER DE BRAUWER EN ZIJN NAKOMELINGEN

Men zal in het verhaal over Pieter de Brauwer kunnen vaststellen hebben dat het niet zo eenvoudig was hem thuis te wijzen. De oorzaken hiervoor lijken te zijn : het feit dat hij een «aangespoelde» Bruggeling was en dus niet terug te vinden in de genealogiën van gevestigde Brugse families, waarbij dan nog komt dat hij niet tot de adel behoorde ; het feit dat hij zakelijk niet slaagde en in staat van kennelijk onvermogen stierf, kan alleen maar zijn in de vergeethoek geraken versneld hebben.

Pieter de Brauwer was nochtans geen onbeduidende burger. Zijn lidmaatschap van de kerkfabriek Sint-Anna toont het aan, evenals het feit dat zijn vrouw in 1766 begraven werd binnen de O.-L.-Vrouwekerk «in Sacra capelle, onder marbel serck nevens den biechtstoel, synde een kerkegraf»⁹⁶.

Deze echtgenote, Marie Plasschaert, behoorde ongetwijfeld tot een notabele familie : zij had onder haar voorouders leden van het beenhouwersgeslacht Van Vyve en van de rijke landbouwersfamilie Logghe uit de streek van Torhout-Aartrijke⁹⁷.

Van de twee kinderen uit het gezin De Brauwer-Plasschaert weten we dat de dochter Marie Thérèse ook met een Plasschaert huwde. We hebben geen kinderen van dit echtpaar teruggevonden en het lijkt alsof ze het financieel ook niet zo goed hadden.

Anders verging het de zoon Pieter Martinus De Brauwer (Brugge 20 juli 1759 - Oostende 25 mei 1790) die de zaken van zijn vader liet voor wat ze waren en ontvanger van belastingen voor de provinciale staten werd in Oostende. Hij huwde in Oostende op 22 november 1784 met Marie Anne Josephé Van Overloope (Asse 8 december 1759 - Brussel 28 mei 1840), dochter uit een patriciërsfamilie die ook een Brugse tak had.

96. J. GAILLIARD, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre Occidentale, dl. 1 : Eglise Notre Dame Bruges*, Brugge, 1866, blz. 413.

97. J. VAN VYVE, *Histoire et généalogie de la famille van Vyve*, Bruxelles, 1982, blz. 215-216, geeft de volgende afstamming :

François van Vyve	x	Jeanne Le Doulx
Jean Bapt. Logghe	x	Jeanne Van Vyve
Jean Bapt. Plasschaert	x	Marie Logghe
Jean Bapt. Plasschaert	x	Marie Willems
Pieter De Brauwer	x	Marie Plasschaert

Dit echtpaar had eveneens twee kinderen : Johannes Petrus De Brauwer (° Oostende 6 november 1789) over wie we verder niets terug vonden en misschien vroeg stierf en Helena Petronilla, die hierna zal volgen.

Pieter Martinus De Brauwer stierf twaalf jaar vóór zijn vader, wat uitleg kan geven voor het feit dat van hem of zijn nazaten geen melding werd gemaakt in de deficitaire successie, die trouwens werd opgemaakt in een enigszins chaotische overgangperiode voor wat betreft de registratie van de erfopvolgingen. Wat de staat van goed betreft die ongetwijfeld na het overlijden van Pieter Martinus werd gemaakt ten behoeve van de wezenkamer, verdween deze met het Oostends archief in de oorlogsvernielingen.

Marie Anne Van Overloope bleef niet lang weduwe. Ze trad opnieuw in het huwelijk met de cavalerie-officier en weduwnaar Louis Erneste de Preud'homme d'Hailly de Nieuport (° 23 augustus 1743). Zij werd aldus opgenomen in een familie van oude en hoge adel en had onder haar schoonbroers o.m. Constantin François de Preud'homme d'Hailly (Gent 24 mei 1748 - Brugge 5 februari 1835), vele jaren schepen en burgemeester van het Brugse Vrije onder het Ancien Régime, later in de Hollandse tijd lid van de Eerste Kamer der Staten Generaal en achtereenvolgens gehuwd met barones Maximilienne de Vinchant en met gravin Marie Anne Robertine de Murray.

In het voetspoor van haar moeder werd Helena Petronilla De Brauwer (Oostende 9 februari 1787 - Brugge 27 december 1821), wiens peter haar grootvader, faïencefabrikant Pieter De Brauwer was, in dezelfde adellijke familie opgenomen. Haar echtgenoot was een zoon van de hierboven genoemde Constantin François de Preud'homme d'Hailly en Maximilienne de Vinchant : Charles Florent de Preud'homme d'Hailly (Brugge 16 december 1780 - 13 juli 1817).

Na het overlijden van Charles de Preud'homme (hij was 37), huwde Helena De Brauwer opnieuw, met baron Philippe de Coenens (Bouvines 25 oktober 1793 - Ieper 10 december 1850). Ze stierf echter korts daarop op 34-jarige leeftijd.

Uit het huwelijk de Preud'homme d'Hailly met Helena De Brauwer sproten twee kinderen voort : Constantin en Robertine.

Constantin Joseph de Preud'homme d'Hailly (Rijsel 1 januari 1807 - Poeke 20 april 1866) huwde met zijn verwante Ida Preud'homme d'Hailly de Verquigneul (Brussel 7 augustus 1804 - Poeke 29 juni 1871). Zij hadden twee dochters : Isabella (° Brussel 1831) en Flore (Brussel 1832-1839) en een zoon Alfred.

Alfred Antoine de Preud'homme d'Hailly de Nieuport (Brussel 5 februari 1835 - Brugge 21 mei 1911) huwde in 1872 met Sidonie Herode (Leuze 23 april 1849 - Brugge 21 juni 1902). Zij hadden vier kinderen. De oudste, Georges (Schaarbeek 1878 - Braine l'Alleud 1966) huwde met barones

Albertine de Fierlant (Leuven 1875 - Ukkel 1975) en had eveneens vier kinderen : Isabelle (1905-1958), Charles (° 1907), Ludwine (° 1908) en Simonne (° 1911). Twee dochters waren Marie (1880-1935) die huwde met Joseph Langhor en Ida (° 1882) die huwde met Maurice van Innis. Een tweede zoon Adolphe de Preud'homme d'Hailly (Schaarbeek 1881 - Aken 1921) huwde met Agnès Van Wint (Gent 1889 - Ukkel 1964) en had een zoon, Roger de Preud'homme d'Hailly de Nieuport (° Brugge 25 december 1910).

Wat betreft Robertine Valerie (Brugge 17 januari 1809 - Templeuve 3 juli 1845), de dochter van Charles de Preud'homme en Helena De Brauer, zij huwde te Hasselt in 1839 met Victor Ghislain de Formanoir de la Cazerie (Doornik 18 maart 1807 - Templeuve 17 januari 1888).

Zij hadden, naast een jonggestorven dochter Idalie (Templeuve 1840-1841), twee zoons : Arthur Adolphe de Formanoir (Templeuve 15 januari 1842 - Sillery 12 september 1884), die in 1867 huwde met Françoise Van Delft en Hubert de Formanoir (Templeuve 11 juni 1843 - Brugge 22 augustus 1906) die in 1869 huwde met Eugénie Van de Kerckhove d'Hallebast (Elsene 1843 - Brugge 1925). Dit tweede echtpaar had vier kinderen : Victor (° en † Luik 1870), Marie (° Brugge 24 augustus 1871) die huwde met Edouard van Delft, Valerie (° Brugge 24 september 1872) die in 1895 huwde met Raoul de Crombrugge de Looringhe (Brugge 1870-1953) en Alphonse (Brugge 17 december 1874 - 4 februari 1904) die huwde met Jeanne Piers de Raveschoot. Zij hadden een zoon, Hubert de Formanoir de la Cazerie (° Poeke 12 september 1903).

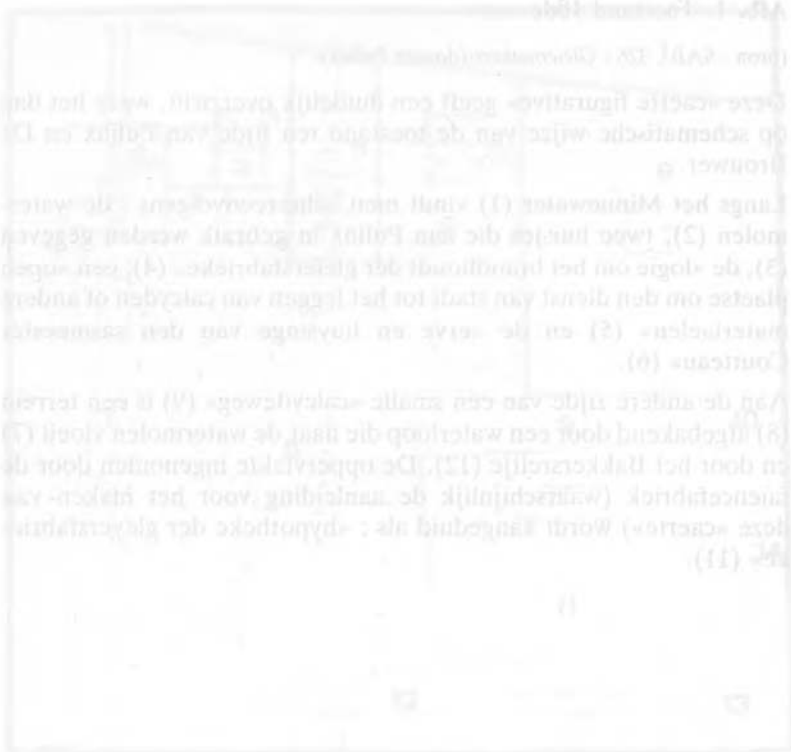
De afstamming van de onfortuinlijke Pieter De Brauer heeft thans nog talrijke levende vertegenwoordigers, zowel onder de de Preud'homme d'Haillys, de de Crombrugge de Looringhes, de de Formanoir de la Cazeries, de van Caloens en andere families.

Ver dus van een sociale neergang te hebben ondergaan, wat men in dergelijke gevallen normaal zou verwachten, slaagden de onmiddellijke nakomelingen, zoon en kleindochter er in zich in oude en hoge adel te laten opnemen. Wel valt het op dat in de gepubliceerde genealogieën van deze families niet hoger geklommen wordt dan de zoon van Pieter, de ontvanger Pierre-Martin de Brauer en zijn echtgenote van Overloope. Genealogen hadden (hebben ?) soms de tendens om wat minder geslaagde voorvaders te vergeten⁹⁸ !

98. — RAB, *Parochieboeken Oostende*.

— BstB, *Doop-, trouw-, en begraafboeken en Registers Burgerlijke Stand*.

— *Annuaire de la Noblesse*, 1860 blz. 284, 1878 blz. 248, 1879 blz. 106, 1892 II, blz. 762, 1896 II, blz. 1921, 1911 II, blz. 75, 1924 II, blz. 259, 1926 II, blz. 252, 1927-28 II, blz. 307.

- F. V. GOETHALS, *Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique*, dl. IV, 1866, blz. 134-136.
- A. MERGHELYNCK, *Les Etrangers dans la West-Flandre, le Tournaisis et la Chatellerie d'Ath*. dl. 1, Tournai 1910, blz. 447.
- Mme E. COPPIETERS de ter ZAELE, *Etude sur la descendance en ligne féminine*, in : *Histoire de la famille Van Ockerhout*, Loppem, 1961, blz.133.
- *Etat présent de la noblesse belge*, 1961 blz. 278, 1962 blz. 22 en 269, enz.

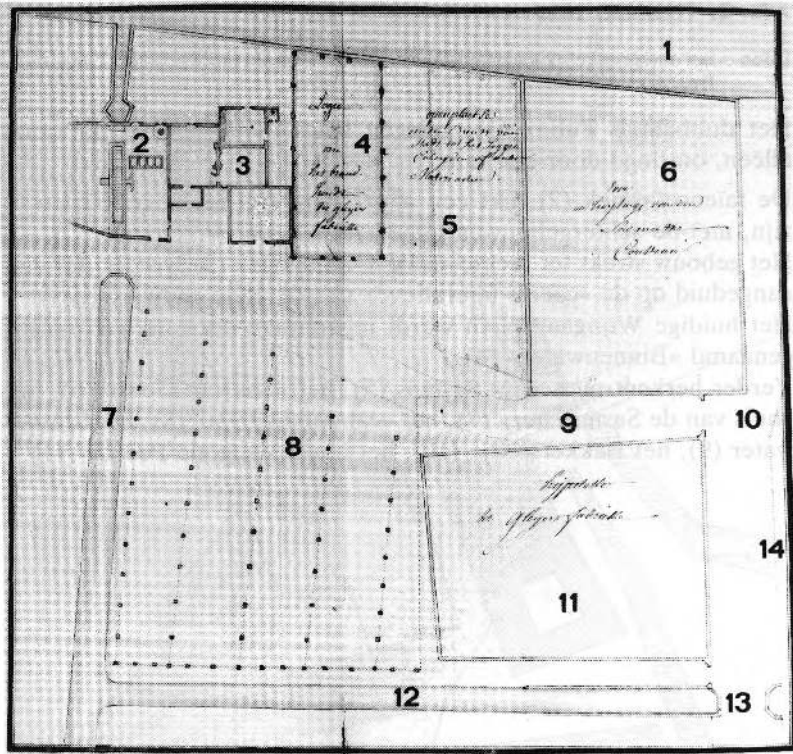
Afb. 1. Toestand 18de eeuw

(bron : SAB., 326 : *Gleiermakers* (dossier Pulinx)

Deze «caerte figurative» geeft een duidelijk overzicht, weze het dan op schematische wijze van de toestand ten tijde van Pulinx en De Brouwer.

Langs het Minnewater (1) vindt men achtereenvolgens : de watermolen (2), twee huisjes die aan Pulinx in gebruik werden gegeven (3), de «logie om het brandhoudt der gleiersfabrieke» (4), een «open plaetse om den dienst van stadt tot het leggen van calcyden of andere materiaelen» (5) en de «erve en huysinge van den sasmeeester Coutteau» (6).

Aan de andere zijde van een smalle «calcydeweg» (9) is een terrein (8) afgebakend door een waterloop die naar de watermolen vloeit (7) en door het Bakkersreitje (12). De oppervlakte ingenomen door de faïencefabriek (waarschijnlijk de aanleiding voor het maken van deze «caerte») wordt aangeduid als : «hypotheke der gleyersfabrieke» (11).

Afb. 2. Toestand 1811

(bron : het oorspronkelijk kadasterplan van 1811 (bewaard in : Kadaster, Langerei 7, Brugge)

Het dubbelhuis Pulinx (1), gelegen langs de Arsenaalstraat staat alléén, omringd door een tuin.

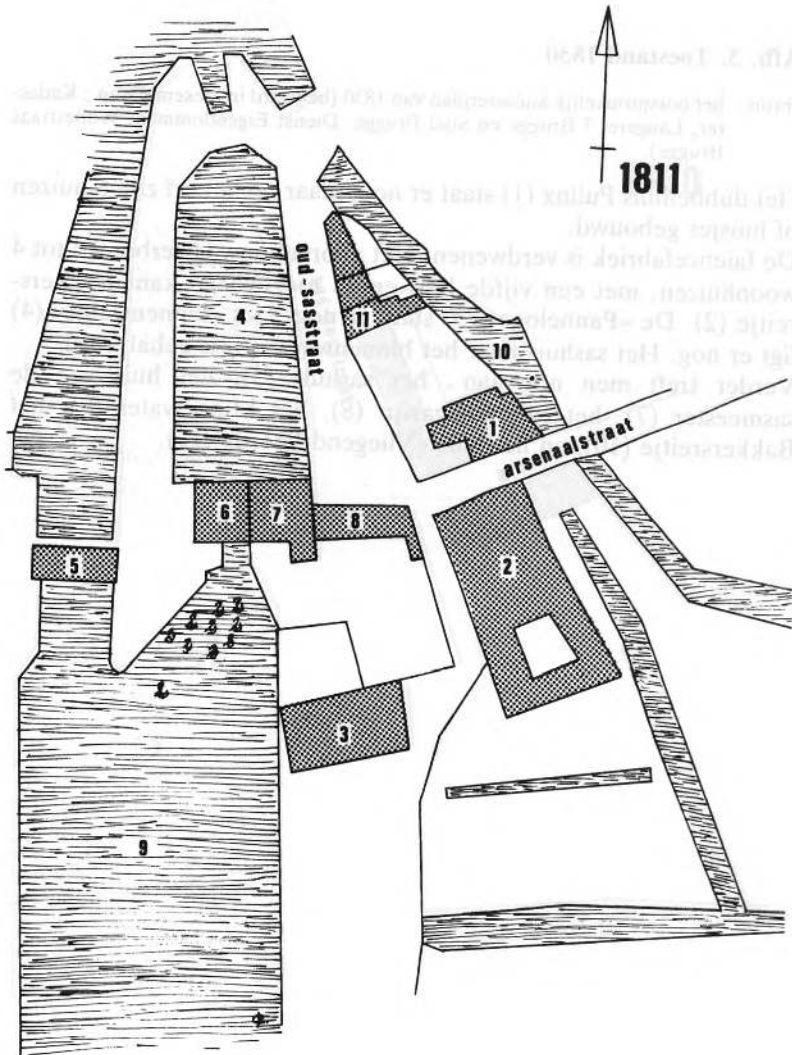
De faiëncfabriek (2) lijkt een aaneengesloten reeks gebouwen te zijn, met de achtergebouwen uitgevend op een binnenkoer.

Het gebouw strekt tot rechtover de «panneloge» (3), verder dus dan aangeduid op de «caerte figuratieve» van de 18de eeuw.

Het huidige Wijngaardplein wordt ingenomen door de waterpartij genaamd «Binnenwater» (4).

Verder herkent men : het Sashuis (5), het «Sas van Gent» (6), het «huis van de Sasmeester» (7), het «canonmagazijn» (8), het Minnewater (9), het Bakkersreitje (10), het huis «Vliegend Peerd» (11).

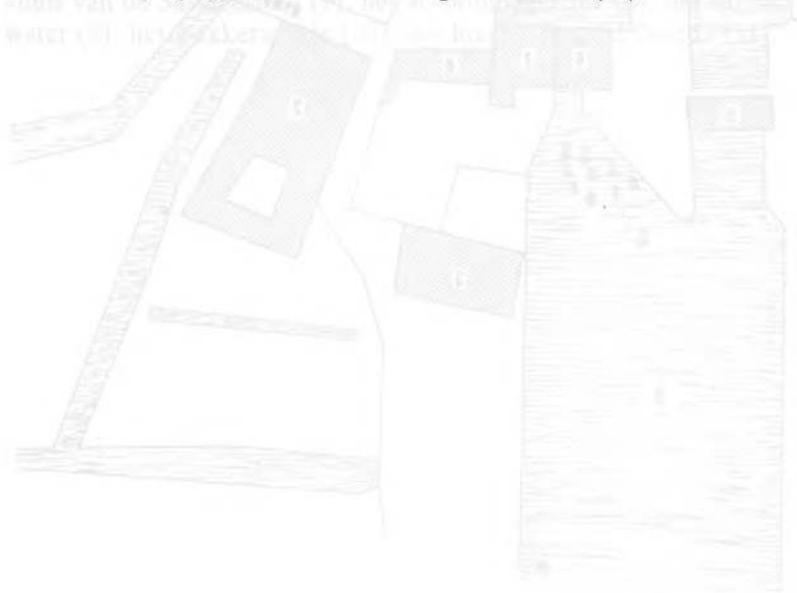
Afb. 3. Toestand 1830

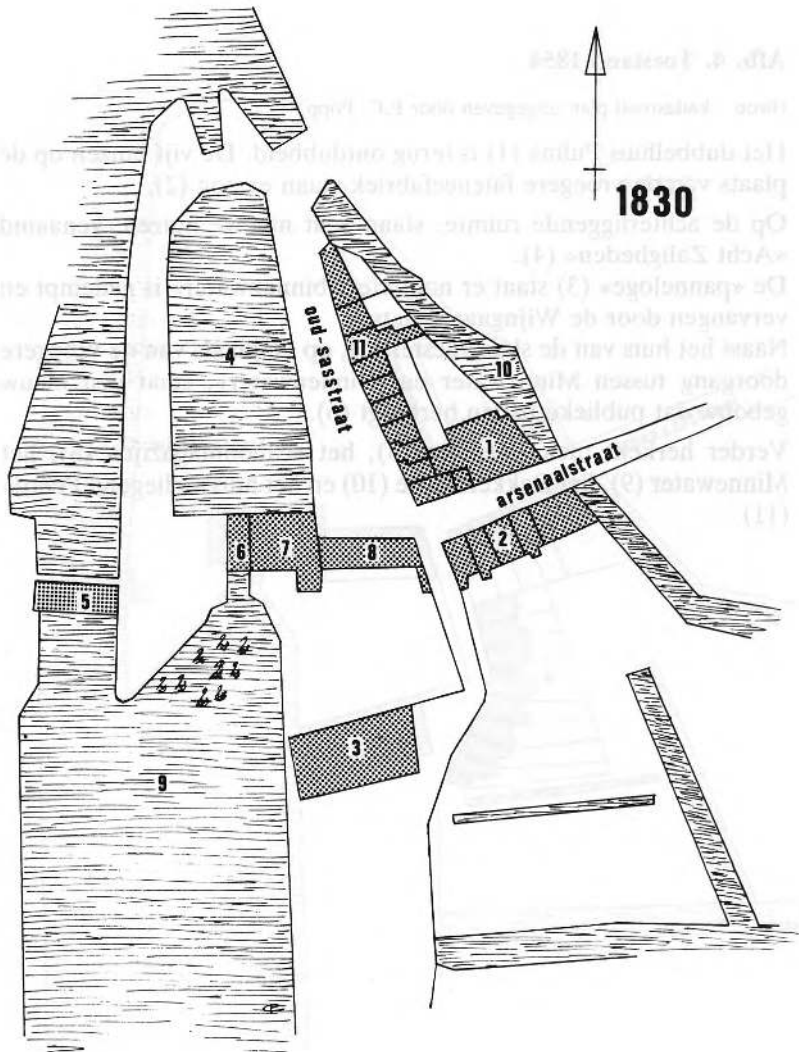
(bron : het oorspronkelijk kadasterplan van 1830 (bewaard in 2 exemplaren : Kadaster, Langerei 7 Brugge en Stad Brugge, Dienst Eigendommen, Wollestraat Brugge).

Het dubbelhuis Pulinx (1) staat er nog, maar op het erf zijn 8 huizen of huisjes gebouwd.

De faiëncfabriek is verdwenen. Het vóórgebouw is verbouwd tot 4 woonhuizen, met een vijfde huis eraan toegevoegd kant Bakkersreitje (2). De «Panneloge» (3) staat er nog. Het «binnenwater» (4) ligt er nog. Het sashuis naar het binnenwater (6) is gehalveerd.

Verder treft men nog aan : het sashuis (5), het huis van de sasmester (7), het canonmagazijn (8), het Minnewater (9), het Bakkersreitje (10), en het huis «Vliegend Peerd» (11).

Afb. 4. Toestand 1854

(bron : kadastraal plan uitgegeven door P.C. Popp)

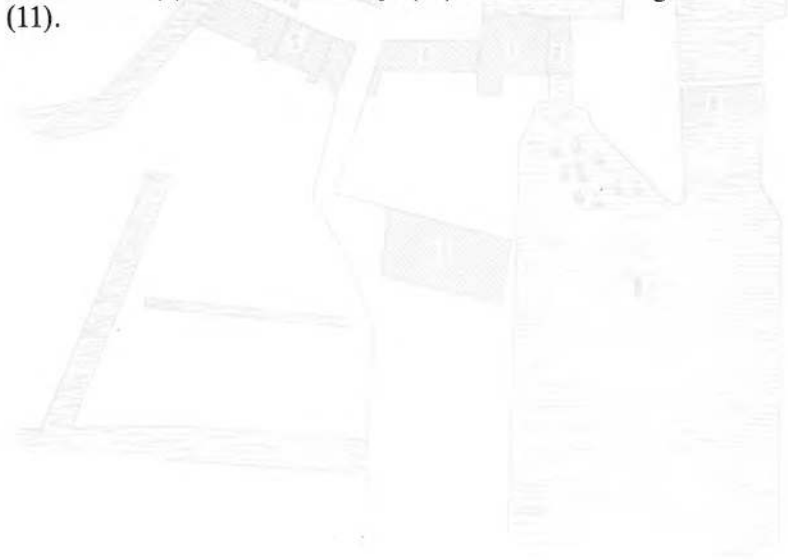
Het dubbelhuis Pulinx (1) is terug ontdekt. De vijf huizen op de plaats van de vroegere faiëncfabriek staan er nog (2).

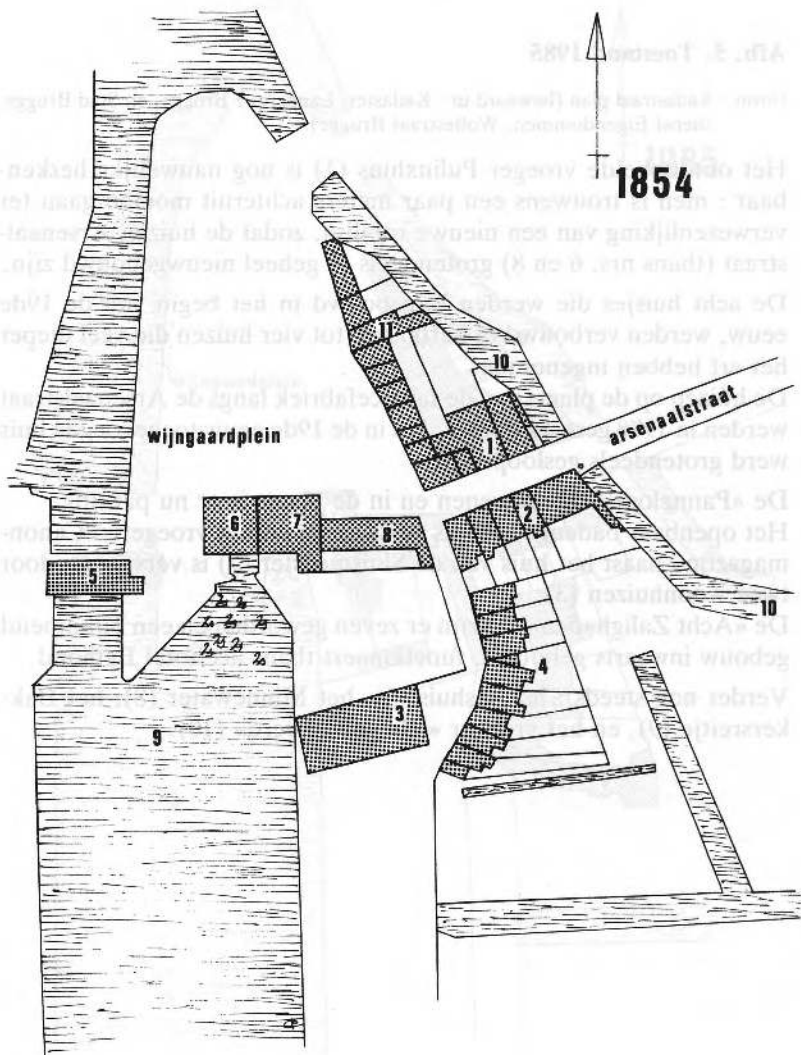
Op de achterliggende ruimte, staan acht nieuwe huizen, genaamd «Acht Zaligheden» (4).

De «panneloge» (3) staat er nog. Het «binnenwater» is gedempt en vervangen door de Wijngaardplaats.

Naast het huis van de sluismeester (7), op de plaats van de vroegere doorgang tussen Minnewater en «binnenwater», staat een nieuw gebouw dat publieke baden herbergt (6).

Verder herkent men : het Sas (5), het «canonmagazijn» (8), het Minnewater (9), het Bakkersreitje (10) en het huis «Vliegend Peerd» (11).

Afb. 5. Toestand 1985

(bron : kadastraal plan (bewaard in : Kadaster, Langerei 7 Brugge, en Stad Brugge, dienst Eigendommen, Wollestraat Brugge).

Het ontubbelde vroeger Pulinxhuis (1) is nog nauwelijks herkenbaar : men is trouwens een paar meters achteruit moeten gaan ter verwezenlijking van een nieuwe rooilijn, zodat de huizen Arsenaalstraat (thans nrs. 6 en 8) grotendeels of geheel nieuwgebouwd zijn.

De acht huisjes die werden bijgebouwd in het begin van de 19de eeuw, werden verbouwd of herbouwd tot vier huizen die veel dieper het erf hebben ingenomen.

De huizen op de plaats van de faïencefabriek langs de Arsenaalstraat werden in 1978 gerestaureerd ; het in de 19de eeuw toegevoegde huis werd grotendeels gesloopt (2).

De «Panneloge» is verdwenen en in de plaats is er nu parking.

Het openbaar badengebouw is verdwenen en het vroegere «Canonmagazijn» naast het huis van de Sluismeester (7) is vervangen door twee woonhuizen (3).

De «Acht Zaligheden» (4) zijn er zeven geworden en een bijkomend gebouw inwaarts gebouwd, functioneert thans als hotel Egmond.

Verder nog steeds : het sashuis (5), het Minnewater (8), het Bakkersreitje (9), en het vroeger «Vliegend Peerd» (10).

